

15.369

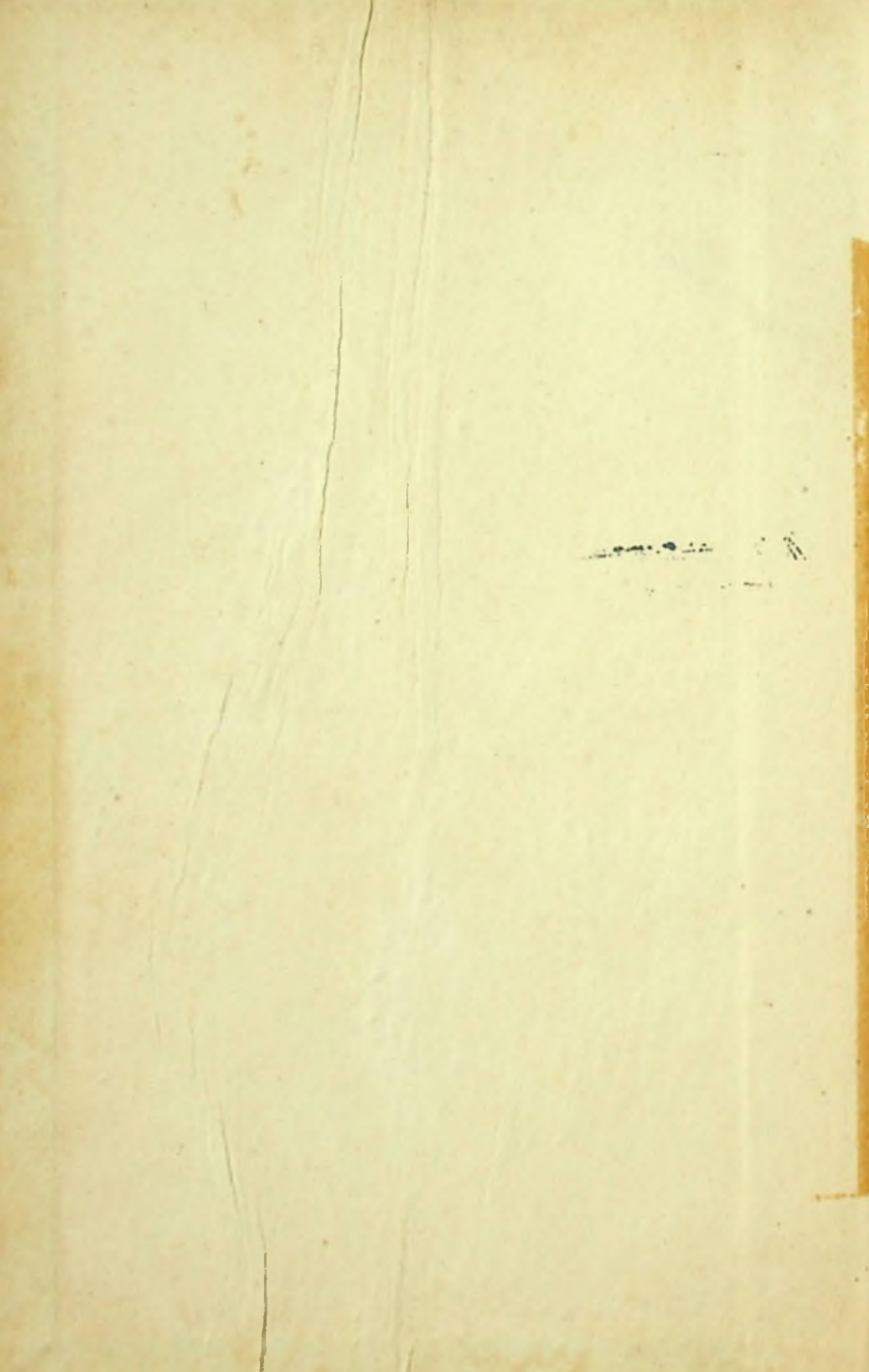
850-3i

С Е Р И

ЪОВАНИ ВЕРГА

CAVALLERIA RUSTICANA

Сигнатура

13.409

~~8807~~

850-32

Презиме и име писца,

Јованки Вета

НАСЛОВ ДЕЛА

Cavalleria rusticana

Место и год. издања

Београд 1942

Број карте
читаоца

Датум
враћања

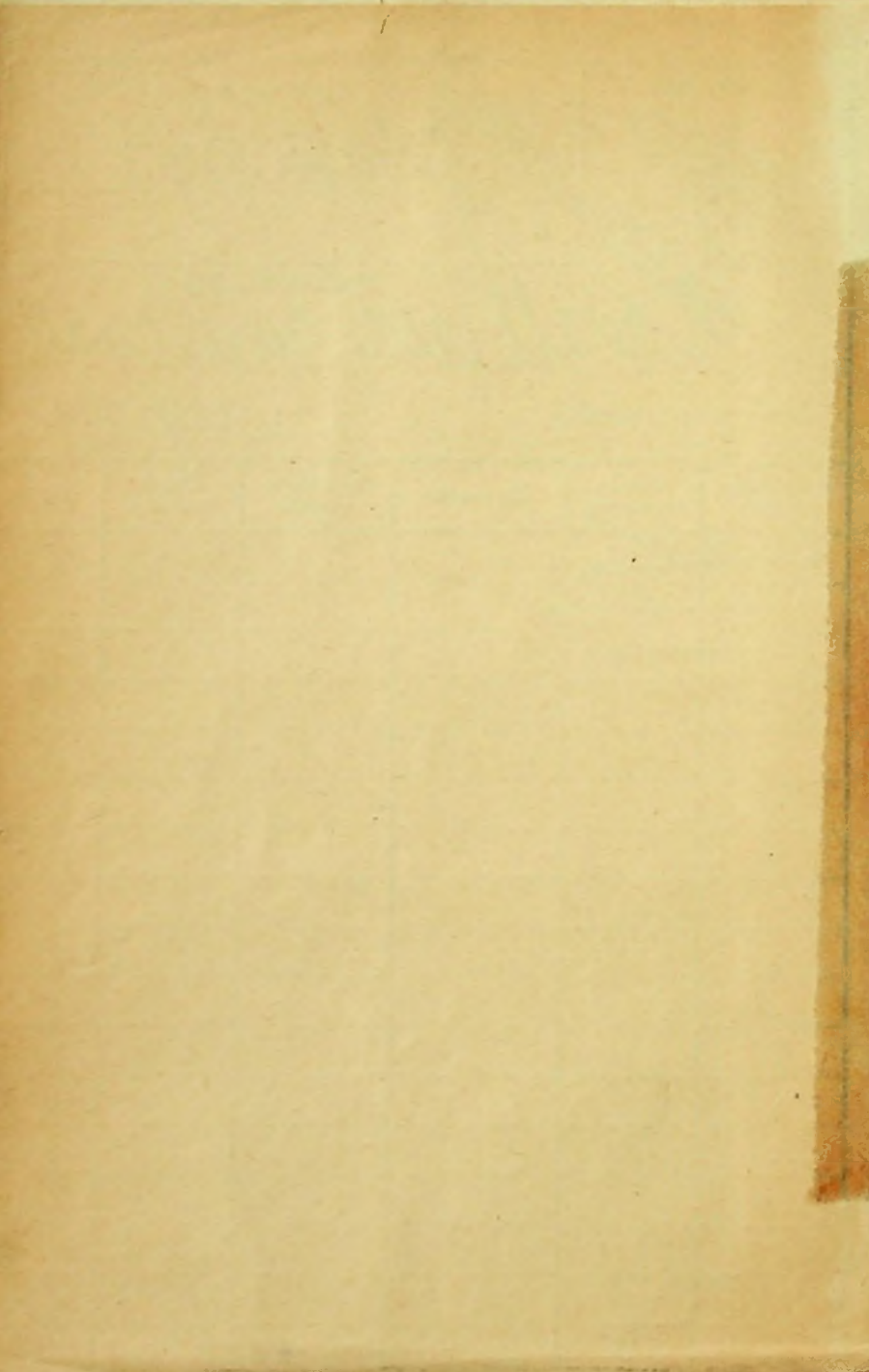
Примедба

Број карте
читаоца

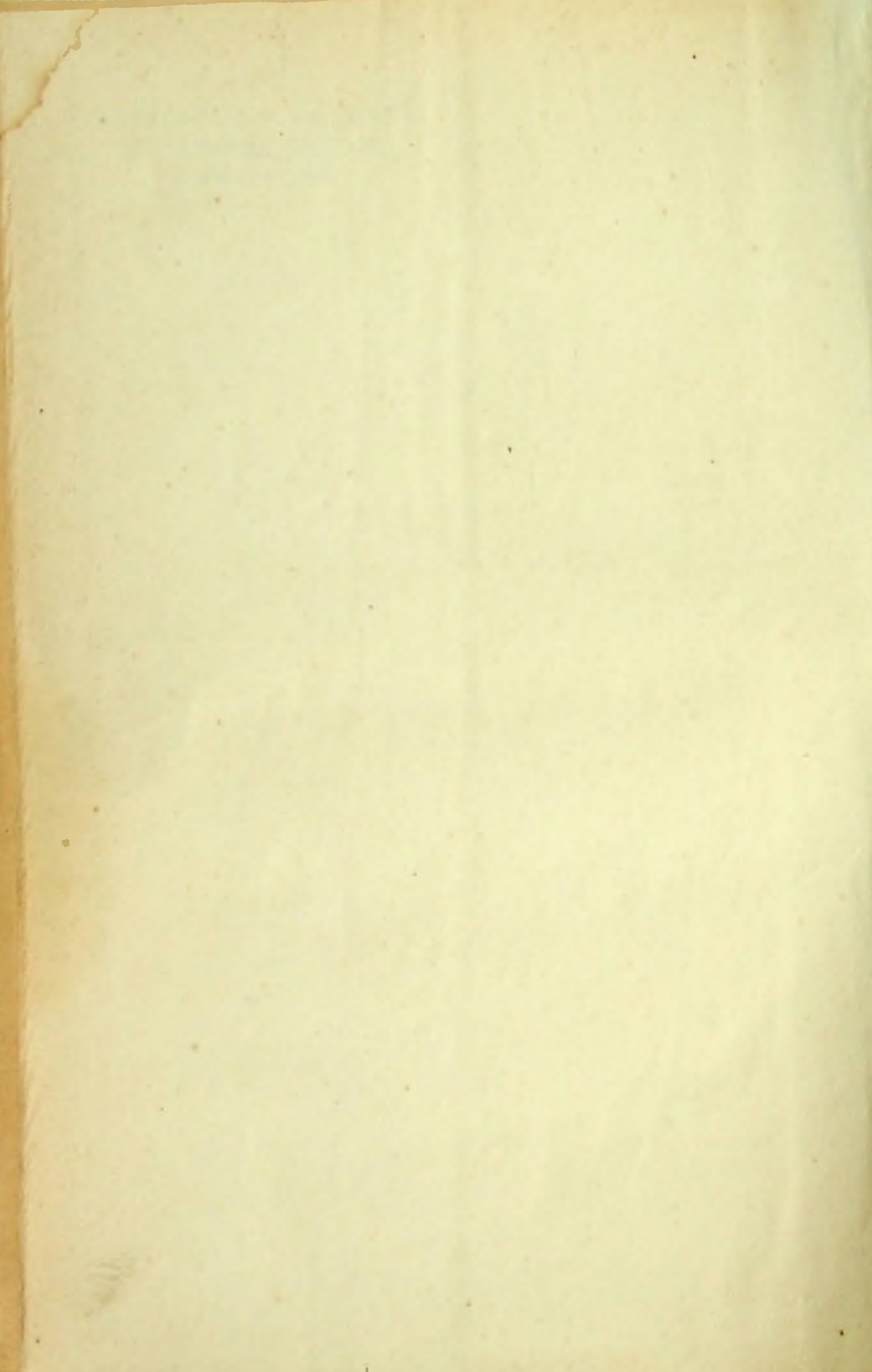
Датум
враћања

Примедба

~~11.10.51~~ 25
~~53~~ 20/41
~~530~~ 16/2

857
ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
ЛЕСКОВАЦ

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОЖАЊОВИЋ“
ЛЕСКОВАЦ

Б И С Е Р И
ИЗ СВЕТОСНЕ НЊИЖЕВНОСТИ

6

1942

БЕОГРАД

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
ГРАДСКО ДОМОВОДСТВО
ЛЕСКОВАЦ

CAVALLERIA RUSTICANA

И ДРУГЕ НОВЕЛЕ

Написао

ЂОВАНИ ВЕРГА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСНОВЦА

Бр. 15369

Струка 850-31

Издавачко и прометно а. д.

»ЈУГОИСТОК«

Превео с оригинала
А. Б. ХЕРЕНДА

Норице израдио
БУНА ЈАНКОВИЋ

Наслов оригинала:
Giovanni Verga
CAVALLERIA RUSTICANA

Штампала
ШТАМПАРИЈА „ПРОСВЕТА“ — БЕОГРАД
Јула 1942

(Опште овлашћење Хем. централе бр. 23597/XV-6 за
утрошак хартије у јулу 1942)

CAVALLERIA RUSTICANA

Туриду Мака, син госпа Нунције, пошто се вратио из војске, кочоперио се као паун сваке недеље на тргу у униформи берсаљера са црвеном капом, која је личила на капе продаваца среће, кад наместе тезгу са кавезом канаринки. Девојке су га гутале очима идући на службу божју, затутивши нос у огртаче, а дечаци су облетали око њега као муве. Он је донео и лулу са краљем на коњу, који је изгледао као жив, а шибице је палио трљајући их о задњи део ногавице на панталонама, задизујући ногу као да ће сад неког да ритне.

Па ипак, Лола, ћерка наполичара Анђела, није се појавила на служби божјој, ни на трему, пошто се верила са неким из Ликодије, кирицијом, који је имао у штали четири мазге из Сортина. Туриду, кад је сазнао — тако му врага! — хтео је у први мах да проспе црева томе из Ликодије! Ипак, ништа није урадио и искалио се певајући под прозорима лепотице све презриве песме које је знао.

— Зар госпа Нунцијин Туриду нема друга посла — говорили су суседи — него проводи ноћи певајући као напуштени врабац?

Најзад се намери на Лолу која се враћала са Богородице од Опасности. Видевши га, она није ни пребледела ни поцрвенела, као да се ње ништа не тиче.

— Благо ономе ко вас види! — рече Јој.

— Ех, пријатељ-Туриду, рекоше ми да сте се вратили почетком месеца.

— Мени су и друго што шта рекли! — одговори он. — Је ли истина да се удајете за пријатељ' Алфина, кирицију.

— Ако буде воља божја! — одговори Лола, повукавши преко браде два краја шамије.

— Вољу божју удешавате идними дођини како вам се згодно хвата! А воља божја је то, да је требало да се вратим из далека, да бих наишао на овакве лепе вести, госпојнице Лола!

Јадинк је још покушавао да се јуначи, али су му речи застајале у грлу; и ишао је за девојком клатећи се, док му се кићанка на капи љуљала од рамена до рамена. Њој, искрено речено, беше жао видећи га тако растужена, али није имала срца да га обмањује лепим речима.

— Чујте, пријатељ-Туриду — рече му најзад — пустите ме да стигнем своје другарице. Шта би казали у селу да ме виде с вама?...

— Тако је — одговори Туриду — сада, када се удајете за пријатељ-Алфина, са четири мазге у штали, не треба давати свету повода за оговарања. Моја мајка, сирота, морала је напротив да прода нашу доратасту мазгу и оно парченце винограда на друму док сам служио војску. Прошли су они лепп дани, и ви се више не сећате како смо једном разговарали кроз прозор у дворишту, и како сте ми поклонили марамицу, пре мог поласка, а сам Бог зна колико сам суза у њу проплакао одлазећи тако далеко, да се тамо чак ни име нашег села не зна. Сад збогом, госпојнице Лола, сматрајмо да је пљусак прошао и да је наше пријатељство престало.

Госпојница Лола удала се за кирицију; и недељом би изишла на трем, положивши руке на трбух, да би показала све златно прстење, које Јој је муж

поклонио. Туриду је и даље пролазио горе доле улицицом, са лулом у устима и рукама у џеповима, правећи се равнодушан и загледајући девојке; али у себи се кидао што Лолин муж има толико злата и што се она прави да га не примећује кад пролази.

— Осветићу јој се баш пред њеним очима, тој кучки! — мрмљао је.

Преко пута пријатељ-Алфиа становао је наполичар Кола, виноградар, који је био богат као свиња, говорили су, и имао ћерку у кући. Туриду одлучи и удеси тако да ступи као пољар код наполичара Коле, те поче да обиграва по кући и да добацује девојци слатке речи.

— Што не кажете госпа Лоли све те лепе ствари? — одговорила је Санта.

— Госпа Лола је велика госпоја. Госпа Лола се сада удала за једног краља са круном!

— Ја нисам достојна краља са круном.

— Ви вредите за стотину Лола, и знам једнога који не би гледао ни госпа Лолу, ни њеног свеца, поред вас, јер госпа Лола није достојна да вам понесе ципеле, није достојна.

— Кад лисица није могла да дохвати грожђе...

— Рекла је: како си лепа, лепотице моја!

— Хеј! Себи руке, пријатељ-Туриду.

— Зар се бојите да ћу вас појести?

— Не бојим се ни вас, ни вашег Бога.

— Да! Ваша мајка била је из Ликодије, то нам је познато! Имате борбену крв! Ух! Појео бих вас очима.

— Слободно ме поједите очима, али печење мећемо правити; међутим, понесите ми горе овај сноп.

— За вас бих понео горе целу кућу, за вас!

Она, да не би поцрвенела, гађала га је једном џепаницом коју је дохватила, и умало га не погоди.

— Пожуримо, јер се причајући лоза не пове-
зује.

— Да сам богат, хтео бих да нађем жену као
што сте ви, госпођице Санта.

— Ја се нећу удати за краља са круном, као
госпа Лола, али свој мираз имам и ја, кад ми Го-
спод буде некога послао.

— Знамо да сте богати, знамо!

— Кад знате онда пожурите, јер ће тата сад на-
ићи и не бих хтела да ме затекне у дворишту.

Тата је почео да се мршти, али девојка се пра-
вила да не примећује, јер ју је кићанка берсаљер-
ске капе заголицала у срцу и стално јој је играла
пред очима. Пошто је тата избацио Турида кроз
врата, ћерка му је отворила прозор и разговарала
је с њим свако вече, тако да је комшилук само о
томе препричавао.

— Луд сам за тобом — говорио је Туриду — не
могу да спавам ни да једем.

— Приче!

— Богородице ми, појео бих те као хлебац!

— Приче!

— Бих, части ми!

— Јао, мајко моја!

Лола, која је то слушала свако вече, кријући се
иза саксије са босиљком, бледећи и црвенећи, јед-
ног дана позва Турида.

— Зар тако, пријатељ-Туриду, не јављамо се
више старим пријатељима?

— Ех! — уздахну младић. — Благо ономе ко
сме да вам се јави!

— Ако желите да ми се јавите, знате где ста-
нујем! — одговори Лола.

Туриду је почео да јој се јавља тако често, да
је Санта приметила, и залупила му прозор испред
носа. Кад је берсаљер пролазио, комшије су на њега
указивале осмехом и покретом главе. Лолин муж
обилазио је вашаре са својим мазгама.

— У недељу хоћу да се исповедим, јер сам но-
ћас сањала црно грожђе! — рече Лола.

— Остави то! Остави то! — преклињао ју је Ту-
риду.

— Не, сада, пред Ускрс, мој муж ће хтети да
зна зашто нисам отишла да се исповедам.

— Ах! — мрмљала је Санта наполичара Коле,
чекајући на коленима свој ред пред исповедаони-
цом, где је Лола прала своје грехе. — Душе ми
моје, нећу да те пошаљем код римског Папе на ис-
паштање!

Пријатељ Алфио вратио се са својим мазгама,
пун пара, и донео је жени на поклон лепу празнич-
ну хаљину.

— Ред је да доносите поклоне — рече му ком-
шиница Санта — јер вам за време отсуства ваша
жена украшава кућу!

Пријатељ Алфио спадао је међу оне кириције
који носе капу накривљену на уво, и, на такве речи
о својој жени, пребледе као да су га ножем уда-
рили.

— Тако му врага! — узвикну. — Ако нисте до-
бро видели, нећу вам поштедети очи за плакање!
Ни вама ни целој вашој породици!

— Немам обичај да плачем! — одговори Санта.
— Нисам плакала ни кад сам овим својим очима
видела како госпа Нунцијин Туриду улази ноћу код
ваше жене.

— Добро — одговори пријатељ Алфио — хвала
лепо.

Сада, кад се мачор вратио, Туриду није више
обилазио дању улицицом и убијао је досаду у крч-
ми, са пријатељима. Уочи Ускрса стојао је пред њи-
ма на столу тањир са кобасицом. Кад је ушао при-
јатељ Алфио, само по начину како је на њега упра-
вно поглед, Туриду је схватио да је дошао по оном
питању и одложи виљушку на тањир.

— Имате ли шта да ми поручите, пријатељ-Алфио! — рече му.

— Немам никакве молбе, пријатељ-Туриду, него вас одавно нисам видео и хтео сам да разговарамо о оној ствари која вам је позната.

Туриду му беше понудно чашу, али пријатељ Алфио је одгурну руком. Тада Туриду устаде и рече му:

— Ту сам, пријатељ-Алфио.

Кириција га обгрли рукама око врата.

— Ако хоћете да дођете сутра у смоквин врт на Канцирији имаћемо прилике да разговарамо по оном питању, пријатељу.

— Чекајте ме на друму о изласку сунца и отићи ћемо заједно.

Овим речима измењаше пољубац позива на мегдан. Туриду је угризао зубима кирицију за уво, и тиме му је дао свечано обећање да неће изостати.

Другови су покуњено напустили кобасицу и отпустили Турида до куће. Јадна госпа Нунција чекала га је свакодневно доцкан у ноћ.

— Мајко — рече јој Туриду — сећате ли се кад поћох у војску, како сте веровали да се више нећу вратити! Пољубите ме лепо као тада, јер сутра ујутро полазим далеко.

Пре зоре узео свој нож са опругом, који беше сакрио у сено кад је отишао у војску, и пође према смоквином врту на Канцирији.

— Јао, Исусе и Маријо, куд се тако журите? — питала је плачним гласом Лола, уплашена, кад је муж излазио.

— Ту близу — одговори пријатељ Алфио — али за тебе би боље било да се више не вратим.

Лола, у кошуљи, молила се на ивици кревета, притискујући на усне бројанице које јој је калуђер Бернардино донео из Свете Земље, понављајући све молитве Богородици.

— Пријатељ-Алфио — поче Туриду, пошто је прешао један део пута поред друга, који је ћутао, набивши капу на очи. — Тако ми живог Бога, знам да сам крив и допустио бих да ме убијете. Али, полазећи, видео сам своју старицу која је устала да ме испрати, изговарајући се да мора почистити живинарник, као да јој срце претсказује и, тако ми живог Бога, убићу вас као пса, да не бих ожалостио своју старицу.

— У реду — одговори пријатељ Алфио, скидајући прсник — и обојица ћемо чврсто ударати.

Обојица су били одлични борци; Туриду је добио први ударац и хитро га је дочекао мишицом; вратио је ударац насумце и ударио у слабину.

— Ех! Пријатељ-Туриду! Заиста имате намеру да ме убијете!

— Да, рекао сам вам; сада, пошто сам видео своју старицу у живинарнику, она ми је стално пред очима.

— Отворите их добро! — довикну му пријатељ Алфио — јер вам враћам равном мером.

Мотрећи будно сав скупљен, држећи левом руком рану која га је болела, пузећи готово по земљи лактом, он хитро зграби шаку прашине и баци је у очи супарнику.

— Јао! — викну Туриду заслепљен. — Готов сам!

Покушао је да се спасе скачући очајнички уназад; али пријатељ Алфио га стиже другим ударцем у стомак и трећим у гушу.

— Три! Ово ти је за кућу коју си ми украсио. Сад ће твоја мајка оставити кокошке на миру.

Туриду се извесно време пресавијао десно и лево међу смоквиним дрвећем, а затим паде као пањ. Крв му је кркљала пенећи се у гуши, и вије могао ни да изговори:

— Јао, мајко моја!

Домаће огњиште било је увек за мене једна говорничка слика, као створено да уоквири најнежније и најблаженије осећаје, а смешио сам се кад су ми казивали да је пламен огњишта готово као пријатељ. Чинио ми се заиста као врло потребан пријатељ, каткад досадан и самовластан, који би мало помало хтео да вас шчепа за руке, или за ноге, и да вас повуче у свој чађави ров, да би вас пољубио као Јуда. Нисам знао за задовољство да царам дрва, ни за уживање да ме запљускује одблесак пламена; али разумем говор пањчића који пркосно пуккара, или пламсајући гунђа; око ми није било навикло на ћудливо врцање варница које јуре као свитци изнад поцрнелих угарака, на хиљаду прелива светлости и сенке плавичастог и црвеног пламена, који готово бојажљиво куља, нежно поиграва, да би се распламтео безочном разметљивошћу. Кад сам ушао у тајне машица и ватраља, предано сам се заљубио у сладострасно ленствовање поред огњишта. Спуштам своје тело у ту малу наслоњачу поред ватре, као што бих спустио одело, препуштајући пламену бригу да топлије покрене моју крв и да закуца брже мојим срцем; и стављам у дужност варницама које лете, које се играју као заљубљени лептири, да одагнају сан са мојих очију и да исто тако ћудливо поведу моје мисли у лутање. Овај призор сопствене мисли која лутајући лепрша око вас, која вас напушта да би одлетела далеко, да би вам го-

тово без вашег знања дунула у срце дах сладак и горак, има неописиву привлачност. Са полуугашеном цигаретом, притворених очију, док вам машице клизе из опуштених прстију, гледате како други део вас самих одлази далеко, како преваљује вртоглаве даљине: чини вам се да кроз ваше живце пролазе струје непознатих атмосфера; смећећи се, не покрећући ни прстом, не мичући се ни за корак, осећате учинке хиљада утисака од којих би вам коса оседела, а боре смежурале чело.

На једном таквом далеком лутајућем путовању духа, пламен који је пуцкарао, можда сувише близу, оживео ми је поново пред очима слику једног другог циновског пламена, чији сам огањ видео на огромном огњишту Боровог Салаша, на обронцима Етне. Киша је падала и ветар је бесно урликао; двадесет до тридесет жена које су брале маслине на имању сушиле су поред ватре своје хаљине покисле од кише; оне веселе, које су имале новаца у џепу или биле заљубљене, певале су; друге су препричавале о берби маслина, која је била лоша, о свадбама у парохији, или о киши која им је отимала хлеб из уста: стара настојникова жена је прела, тек да уљаница обешена о настрешницу огњишта не би узалуд горела, велики пас вуче длаке испружио је њушку дуж шапа у правцу ватре, стрижући ушима на свако ново завијање ветра. Затим, док се кувала чорба, овчар поче да свира неку горштакчу песмицу, која је штипуцала за ноге, и девојке почеше да потскакују по расклиманим циглама простране, чађаве кујне, док је пас режао од страха да му не нагазе на реп. Рите су весело лепршале, а и зрна боба играла су у лонцу, крчећи усред пене која је врцала по пламену. Кад се девојке уморише, дођоше на ред песмице.

— Неда! Неда Варанижанка! — узвикнуше њих неколико. — Где се денула Варанижанка?

— Ту сам — одговори отсечно једна девојка из најмрачнијег угла, где се беше скупила на снопу грања.

— А шта радиш тамо?

— Ништа.

— Зашто ниси играла?

— Зато што сам уморна.

— Отпевај нам једну од оних твојих лепих песмица.

— Не, нећу да певам.

— Шта ти је?

— Ништа.

— Мајка јој је на самрти — одговори једна њена другарица, као да саопштава како је боли зуб.

Девојка, која беше спустила главу на колена, погледа ону која је говорила крупним блиставим прим очима, али сувим, готово равнодушним и поново обори поглед на своје босе ноге, не рекавши ни речи.

Тада се две или три њој окренуше, док се остале одмакоше, жагорећи све у један глас као свраке које се радују обилатој испаши, и рекоше јој:

— А што си напустила болесну мајку?

— Да бих нашла посла.

— Одакле си?

— Из Вилагранде, али живим у Раванузи.

Једна од духовитих, настојникова усвојеница, која је требало да се уда о Ускрсу за трећег сина наполичара Јакопа, и која је носила о врату леп златан крстић, рече, окренувши јој леђа:

— Ех! Није далеко! Зао глас не би морала баш птица да донесе.

Неда погледа за њом таквим погледом, каквим је пас испружен пред огњиштем одмеравао цокуле које су угрожавале његов реп.

— Не! Чика Ђовани би дошао да ме позове! — узвикну, као да одговара самој себи.

— Ко је чика Ђовани?

— Чика Ђовани из Раванузе; сви га тако зову.

— Требало је да узмеш неку позајмицу од чика Ђованна, а не да напустиш мајку — рече друга.

— Чика Ђовани није богат, а већ му дугујемо десет лира! А лекар? А лекови? А хлеб свакодневни! Ех, лако је рећи! — додаде Неда климајући главом, док јој се први пут осетио болнији израз у опором, готово дивљем гласу. — Али, кад се о заласку сунца помисли да нема хлеба у орману, ни уља у уљаници, ни рада за сутра, врло је горко, са јадном немоћном старицом ту на том креветићу!

И ућута, стално климајући главом, не гледајући никога, усахлих, сувих очију, из којих је избијао такав несвестан бол, какав ни очи које су највише навикле на сузе не би умеле да изразе.

— Ваше зделице, девојке! — викну настојничовица скидајући победоносно поклопац са лонца.

Све нагрнуше око огњишта где је настојничовица стрпљивом штедљивошћу делила варјаче чорбе. Неда је чекала последња, са својом зделицом под мишком. Најзад направи се место и за њу, а пламен је целокупну осветли.

Била је то црномањаста девојка, бедно обучена; бојажљива и неспретна држања, које стварају беда и усамљеност. Можда би била и лепа, да оскудица и напори нису дубоко огрубели не само нежни женски лик, већ рекао бих и људски облик. Њена коса бејаше црна, густа, куждрава, једва повезана парчетом канапа; зуби су јој били бели као слонова кост, а нека припроста драж њених црта давала је њеном осмеху привлачност. Очи бејаху црне, велике, као да пливају у некој плавичастој течности, да би на њима и једна краљица могла позавидети том јадном детету згрченом на последњој степеници људског друштва, да их није замрачивала сеновита боја-

жљивост беде и да нису изгледале тупаве услед тужног и непрестаног поковавања судбини! Њени удови пригњечени огромним теретима, или нагло развијени мучним напорима огрубели су, али се нису снажно развили. Кад није имала да преноси камење на земљиштима која су се раскрчавала, она је радила као надничарка, или је носила у град товари за туђ рачун, или је радила друге најгрубље послове, који се у овим крајевима сматрају понижавајућим за човека. Берба винограда, жетва, берба маслина, били су за њу празници, дани уживања, више разонода него ли напор. Истина је да су доносили једва половину једне добре летње наднице, која се плаћала пуних тринаест марјаша! Прђе над прђама у облику хаљине правиле су незграпним оно што је код ње требало да претставља женску лепоту. Ни најживља машта не би могла претставити да би те руке, приморане на свакодневан тежак напор, да рију по леду, или по ужареној земљи, или по цбуњу и процепима, да те ноге навикнуте да газе босе по снегу и камењу испрженом од сунца, да се цепају по трњу, или да огрубљују по стенама, да би могле да буду лепе. Нико не би умео рећи колико година има ово људско створење; беда ју је притисла из детињства свима оскудицама које избличавају и огрубљују тело, дух и разум.

Тако је прошла њена мајка, тако њена баба, тако је требало да прође и ћерка. А од своје сабраће по Еви имало је да јој остане само толико колико је потребно да би разумела наређења и да би им чинила најниже и најгрубље услуге.

Неда пружи зделицу и настојниковица јој изручи оно боба што беше преостало, а није било много.

— Што стижеш увек последња? Зар не знаш да последњи добијају остатке? — рече јој на име наде настојниковица.

Јадна девојка спусти поглед на црну чорбу која се пушила у зделици, као да је тај прекор заслужи-ла, и пође полако, да се течност не би излила.

— Ја бих ти радо дала мало од мога — рече Неди једна од њених другарица, која је имала боље срце. — Али, ако сутра буде и даље падала киша... заиста!... поред тога што ћу изгубити целу надницу, не бих хтела да поједем и цео свој хлеб.

— Ја се тога не плашим — рече Неда с тужним осмехом.

— Зашто?

— Зато што немам свог хлеба. Оно мало што сам имала, са оно нешто пара, оставила сам мајци.

— И живиш о самој чорби?

— Да, навикла сам — одговори Неда просто.

— Проклето невреме, које нам отима надницу! — опсова друга.

— Хајд, узми из моје зделице.

— Нисам више гладна — одговори Варанижан-ка осорно, уместо захваљивања.

— Ти, која псујеш кишу доброг Бога, зар и ти не једеш хлеб? — рече настојниковица оној која је грдила невреме. — А зар не знаш да јесења киша значи родну годину?

Општи жагор одобри те речи.

— Да, али ће нам, међутим, ваш муж одбити од недељног обрачуна три добре полунаднице!

Нов жагор одобравања.

— Јеси ли одрадила те три полунаднице, да би ти се платиле? — одговори победоносно старица.

— Тако је! Тако је! — одговорише остале оним урођеним осећањем правичности које постоји у широ-ким народним слојевима, чак и кад та правичност доноси штету појединцима.

Настојниковица поче да моли на бројаницу; моли-тве Богородици ређале су се једноличним мумлањем, пропраћене по којим зевањем. После сазивања све-

таца молило се за живе и мртве; и тада се очи јадне Неде напунише сузама и заборави да одговори амин.

— Какав је то начин да не одговараш амин?
— рече јој строго старица.

— Мислила сам на моју јадну мајку која је тако далеко — промуца бојажљиво Неда.

Затим настојниковица пожелела лаку ноћ, узеољаницу и оде.

Ту и тамо по кујни око ватре наместише се живописна лежишта; последњи пламенови бацише дрхтаве одблеске и сенке на гомиле полеглих тела. Био је то добар салаш и газда није, као остали, штедео боб за чорбу, ни дрва за огњиште, ни сламу за лежишта. Жене су спавале у кујни, а мушкарци у сењаку. Напротив тамо где је газда циција, или је салаш мали, мушкарци и жене спавају помешани, како најбоље умеју, у штали, или на другим местима, на слами или на мало прња, деца поред родитеља, а кад је отац богат и има своје ћебе, простре га над својом породицом; коме је хладно приљуби се уз суседа, или гура ноге у топли пепео, или се покрије сламом, удешава како може; после напорног дневног рада сан је дубок, као самодржац добротинитељ, а газдин морал није осетљив ни на шта друго, осем што неће да прими на посао девојку која, пред порођај, није у стању да одради својих десет часова.

Пре сванућа најраније ранилице изиђоше да виде какво ће време бити, а кроз улазна врата, која су сваког тренутка лупала о довратнике, улетали су вртлози кише и врло хладног ветра на оне који су још укочено спавали. У освит настојник је дошао да отвори широм врата, да би пробудио ленивце, јер није право да се газди закине ни један минут радног дана од десет часова који он плаћа по један добар тари (стари сицилијански новац од 42 сантима), поред чорбе.

— Киша! — била је омрзнута реч која је прелетела преко свих уста са изразом нерасположења. Неда, наслоњена на врата, тужно је посматрала густе облаке оловне боје који су бацали на њу плавичасте одблеске праскозорја. Дан је био хладан и магловит; суво лишће опадало је, клизило низ грање и лепршало извесно време пре него што би пало на раскаљану земљу, а поточић се сливао у блатиште једне बारे, у којој су се са уживањем копрцале свиње; краве су провиривале црним њушкама кроз решеткаста врата штале, гледајући сетним очима у кишу која се цедила; врапци, шћућурени под преповима над олуком, цвркутали су плачно.

— Ево још једног наопаког дана! — промрмља једна девојка, загризавши велики црн хлеб.

— Облаци се тамо доле одвајају од мора — рече Неда, показујући руком — можда ће се око подне време променити.

— Ипак онај настојнички угурсуз неће нам платити него трећину наднице!

— Боље него ништа.

— Да, али наш хлеб који поред тога једемо?

— А колику ће штету имати газда због маслина које ће се покварити и оних које ће се изгубити у блату?

— Тако је! — рече друга.

— Али покушај да убереш само једну од тих маслина које ће бити изгубљене кроз пола сата, да би је појела уз суви хлеб, па да видиш шта ће ти одозго рећи настојник.

— Тако је право, јер маслине не припадају нама!

— Али не припадају ни земљи која их гута!

— Зато је земља газдина! — одговори Неда победоносном логиком, подвлачећи речи изразитим погледом.

— И то је тачно — рече друга, која није знала шта на то да одговори.

— Што се мене тиче, више бих волела да киша пада цео дан него да проведем пола дана клечећи у блату, на овом невремену, за три или четири марјаша.

— За тебе три или четири марјаша нису ништа, нису ништа! — узвикну Неда тужно.

У суботу увече, кад је дошло време да се исплати недељни обрачун, пред настојничковим столом прекривеним хартијетинама и лепим гомилицама новаца, прво су исплаћене највеће бунције међу мушкарцима, затим највеће свађалице међу женама, најзад, и најгоре, бојажљиве и слабачке! Кад је настојник направио своју рачуницу, Неда је сазнала да, одбивши два и по дана присилног нерада, њој припада четрдесет марјаша.

Јадна девојка није се усудила да писне. Само јој се очи напунише суза.

— Још се одозго жалиш, слинавице! — викну настојник, који је увек викао, као савестан настојник који штити газдин новац. — Пошто те плаћам као и остале, ма да си сиромашнија и мања од осталих! И плаћам ти надницу какву не плаћа ни један поседник на целој територији Педаре, Николозија и Трекастања! Три карлина, поред чорбе!

— Ја се не жалим... — рече бојажљиво Неда, гурајући у џеп оно мало новаца које је настојник, да би им увећао вредност, преврнуо један по један. — Криво је рђаво време које ми је одузело готово половину онога што сам могла да добијем.

— Окриви Бога! — рече настојник осорљиво.

— Ох, Бога не! Већ себе што сам тако сиромашна!

— Исплати целу недељу тој јадној девојци — рече настојнику газдин син, који је присуствовао бери маслина. — Разлика је у свега неколико марјаша.

— Не смем да јој дам више него што је право!

— Кад ти ја кажем!

— Сви поседници у околини објавили би рат вама и мени што уводимо новотарије.

— Имаш право! — одговори газдин син, чији је стац био богати поседник и имао много суседа.

Неда купи он мало својих прња и опрости се са другарицама.

— Зар у ово доба идеш у Раванузу? — рекоше неке.

— Мајци ми није добро!

— Не бојиш се?

— Да, бојим се због ових новаца у џепу; али мајци није добро, а сада, када више не морам да останем овде због рада, чини ми се да не бих могла спавати кад бих још ноћас остала.

— Хоћеш ли да те пратим? — рече јој у шали млади овчар.

— Идем с Богом и Богородицом — рече просто сирота девојка, упутивши се пољем оборене главе.

Сунце беше зашло и сенке су се брзо пењале на врх брда. Неда је ишла журно, а кад се спустио дубок мрак запева као уплашена птичица. Сваких десет корака освртала се натраг у страху, а кад би се камен, померен кишом, срушио низ зидани плот, или би је ветар изненада засуо пљуском капљица заосталих на лишћу дрвећа, она би застала дршћући сва, као козица залутала из стада. Једна птичица пратила ју је од дрвета до дрвета својим тужним напевом; а она, сва срећна због тог друштва, одговарала јој је, да та пратња не би птици досадила. Кад би пролазила поред неке капелице, пред капијом неког салаша, застала би часком у улици да би се помолила Богородици, пазећи да са зидане ограде не скочи на њу пас чувар, који је љутито лајао; затим је полазила убрзаним кораком, осврћући се два три пута да види кандилце које је горело у почаст Богородице, осветљавајући истовремено пут настојнику кад се доцкан враћао са поља.

То кандилце ју је храбрило и наводило на молитву за њену јадну мајку. С времена на време ту-жна помисао испуњавала јој је срце изненадним жестоким болом, и тада би потрчала, и певала би гласно, да би је отерала, или је мислила на највеселије дане бербе грожђа, или на летње вечери, када су се под најлепшом месечином на свету враћали у јатима са Низије, за гајдама које су весело свирале; али њена мисао летела је стално тамо, до сиротињског лежњишта њене болеснице. Нагазила је на ивер лаве, оштре као бријач, и посекала је ногу; мрак је био тако густ да је на окукама пута јадна девојка често налетала на зид или трновит плот, почињући да губи храброст и не знајући где се налази. Изненада чу часовник са Рта, који је откуцавао девет часова, тако близу као да јој ударица падају на главу. Неда се насмеши, готово као да ју је један пријатељ зовнуо по имену усред гомиле странаца.

Пође весело сеоским путем, певајући на сав глас своју лепу песму, и стискајући чврсто шаком, у џепу хаљине, својих четрдесет марјаша.

Пролазећи поред апотеке виде апотекара и бележника, који су играли карте, огрнути капутима. Мало даље сrete једног умоболника са Рта, који је ишао горе доле с краја на крај улице, са рукама у џеповима, певушећи обичну песму која га прати већ двадесет година, у зимским ноћима и спарним летњим данима. Кад је стигла до првог дрвећа равног пута за Раванузу, сrete пар волова који су наилазили споро, преживљајући спокојно.

— Хеј! Неда! — викну познати глас.

— Јеси ли ти, Јану?

— Да, ја сам, са газдиним воловима.

— Одакле долазиш? — упита Неда, не застајући.

— Долазим из Низије. Прошао сам поред твоје куће; мајка те чека.

— Како је мајци?

— Као и обично.

— Бог те благословио! — узвикну девојка, као да се плашња нечег горег, и опет потрча.

— Збогом, Неда! — викну за њом Јану.

— Збогом — промуца Неда из далека.

И учини јој се да звезде сијају као сунце, да сва стабла, која познаје свако понаособ, пружају грање над њеном главом да би је заштитила, а да јој камење на друму милује утрнула стопала.

Сутрадан, у недељу, лекар је учинио посету, пошто је својим сиромашним болесницима посвећивао тај дан, који није могао да посвети свом имању. Занста тужна посета! Јер, добри доктор није имао обичај да буде обазрив према својим пацијентима, а у Недином кућерку није било ни претсобља, ни домаћих пријатеља, које би могао обавестити о стварном стању болеснице.

У току дана обављен је и тужни обред; дошао је жупник у одежди, црквењак са последњим помазањем и две три прије које су мрмљале ко зна какве молитве. Црквењаково звонце оштро је одјекивало по пољу, а кириџије, који би га чули, заустављали су своје мазге наред пута и скидали капу. Кад га је Неда чула у каменитој улици повукла је навише болесничину поњаву, сву поцепану, да се не би видело да нема чаршава, и прострла је своју најлепшу белу кецељу на ђопави сточић, уравнотежен циглама. Затим, док је поп обављао свој обред, клече испред капије, шапућући несвесно молитве, гледајући пренеражено онај камен пред прагом, на коме је њена старица имала обичај да се сунча на мартовском сунцу, и слушајући несвесно обичне гласове из суседства, промицање свег тог света који је ишао својим пословима без главобоља. Свештеник оде, а црквењак је узалудно застајао на капији да би доbio уобичајени прилог за просјаке.

Чика Ђовани је доцкан увече видео Неду како трчи путем према Рту.

— Хеј! Куда ћеш у ово доба?

— Идем по лек који је лекар прописао.

Чика Ђовани је био штедљив и џандрљив.

— Опет лекови! — прогунђа. — Пошто је поручио лек последњег помазања! Да, они деле упола с апотекаром, да би испили крв сиротињи! Послушај ме, Неда, уштеди те паре и врати се код своје старе.

— Можда ће и да помогне, ко зна! — одговори тужно девојка, оборивши очи, и пожури.

Чика Ђовани одговори гунђањем. Затим викну за њом:

— Хеј! Варанижанко!

— Шта хоћете?

— Ја ћу ићи у апотеку. Стићи ћу брже од тебе, не брини. Међутим, немој да остављаш јадну болесницу саму.

Девојци се појавише сузе у очима.

— Нека вас Бог благослови! — рече, и хтеде да му спусти новац у руку.

— Новац ћеш ми дати доцније — одговори набусито чика Ђовани, и пође журно...

Девојка се врати и рече мајци:

— Отишао је чика Ђовани — и то рече необично нежним гласом.

Самртница чу звецкање новца који је Неда спустила на сто, и упита је погледом.

— Рекао ми је да ћу му доцније вратити — одговори ћерка.

— Нека му Бог плати за ту доброту! — прошапта болесница. — Тако нећеш остати без марјаша.

— Ох, мајко!

— Колико дугујемо чика Ђованиу?

— Десет лира. Али, не бојте се мајко! Ја ћу радити!

Старица је загледа дуго полуугашеним очима, затим је загрли без речи. Сутрадан дођоше гробари,

црквењак и прије. Кад је Неда опремила покојницу у сандуку својим најлепшим хаљинама, положила јој је у руке каранфил који се расцветао у једном напрелом лонцу и најлепшу плетеницу своје косе; дала је гробарима онај последњи преостали новац, да би све било у реду и да не би много дрмали покојницу каменим гробљанском уличицом; затим поспреми креветић и кућу, постави високо на полици последњу чашу са леком и седе на праг пред капијом, гледајући у небо.

Један црвендаћ, зимљива новембарска птичица, поче да цвркуће међу грањем и цбуњем које се надвило над зидић преко пута капије, и скачући кроз трње и шибље гледао ју је неким обешечајним очницама као да хоће да јој нешто каже: Неда помисли да ју је њена мајка уочи тог дана слушала како пева. У суседном врту било је маслина на земљи и свраке су долазиле да их кљуцају; она их је отерала каменицама, да самртница не би чула посмртно грактање; сад их је гледала равнодушно и не маче се; и кад су оближњом улицом пролазили продавци вучјег боба, или винар, или кириџије који су разговарали гласно да би надвикали лупетање својих тањига и прапорце својих мазги, она је шапутала: — Ово је тај, оно је онај. Кад је зазвонило вечерње и синула прва вечерња звезда, сетила се да не мора више да иде по лек до Рта, и како су се гласови губили низ улицу, а мрак се спуштао на врт, помисли да више нема потребе да пали светлост.

Чика Ђовани затекао ју је како стоји на капији.

Она је устала чувши кораке у улици, јер више никог није очекивала.

— Шта радиш ту? — упита је чика Ђовани.

Она слегну раменима и не одговори.

Старац седе поред ње, на прагу, и не рече ништа више.

— Чика Ђовани — рече девојка после другог ћутања — сад више немам никога и могу отићи да-

леко да тражим посла; кренућу у Рочелу, где још траје берба маслина, и кад се вратим, вратићу вам новац који сте нам позајмили.

— Ја нисам дошао да ти тражим твој новац! — одговори набусито чика Ђовани.

Она не рече више ништа и обоје су ћутали, слушајући птичицу која је певала.

Неда помисли да је можда то она иста од пре две вечери и осети како јој се срце стеже.

— А имаш ли посла? — упита најзад чика Ђовани.

— Немам, али ћу наћи неку милостиву душу која ће ме запослити.

— Чуо сам да у Ачи Катени плаћају жене веште паковању поморанци по једну лиру дневно, без чорбе, и одмах сам помислио на тебе; ти си то већ радила прошлог марта и ваљда си се увежбала. Хоћеш ли да идеш?

— Што да не!

— Требало би да се сутра у зору нађемо у Косовом врту, на углу пречаца за Свету Ану.

— Могу да кренем и ноћас. Моја јадна мајка није хтела да ме кошта много беспослених дана.

— Знаш ли пут?

— Знам. Доцније ћу се распитати.

— Питај крчмара на главном друму за Валверде, с оне стране кестеновог шумарка на левој страни друма. Тражи наполичара Винирану и кажи му да те ја шаљем.

— Отићи ћу — рече јадна девојка.

— Помислио сам да нећеш имати хлеба преко недеље — рече чика Ђовани, вадећи из дубоког џепа свог одела велики црн хлеб и положи га на сточић.

Неда поцрвене, као да је она учинила то добро дело. Затим, неколико тренутака доцније рече:

— Кад би господин жупник сутра читао мису за мајку, одрадила бих му две наднице на берби боба.

— Мису сам поручио — одговори чика Ђовани.

— Ах, јадна покојница, молиће се и за вас! — промрмља девојка, са крупним сузама у очима.

Најзад, кад чика Ђовани оде и кад чу како се у даљини губи одјек његових тешких корака, затвори капију и упали свећу. Тада јој се учини да је сама на свету и бојала се да спава на том бедном креветићу, где је обично лежала поред своје мајке.

Сеоске девојке су је оговарале што је отишла да ради одмах сутрадан по смрти своје старице, и што није обукла црнину; а господин жупник ју је гласно изгрдио, видевши је идуће недеље на капији кућерка, кад је шила кецељу коју је црно обојила, као једини сиротињски знак жалости, и то узе за основ да би у цркви проповедао против злог обичаја непоштовања празника и недеље. Јадна девојка, да би јој био опроштен њен велики грех, отишла је да ради два дана на жупниковом пољском имању, да би читао мису за њену покојницу првог понедељника у месецу; и недељом, кад су се девојке, у својим лепим празничним хаљинама, склањале од ње на клупама и исмевале је, а младићи јој, на излазу из цркве, добацивали припросте шале, она би се скупила у свом поцепаном огртачу и пожурила би даље, обарајући очи, а да ниједна горка мисао није помутила ведрину њене молитве. Управо, пребацивала је самој себи, као заслужени прекор: — Тако сам сиромашна! — или, гледајући своје две вредне руке: — Благословен нека је Господ који ми их је дао! — и продужавала је даље са осмехом.

*

Једно вече — тек што беше угасила осветљење — чу у улици глас који је певао из петних жила, са сетним источњачким ритмом сеоских песама:

„Из далека долазим

Драгој срца мог...“

— То је Јану! — рече тихо, док је срце хтело да јој искочи из груди као уплашена птица, и зари главу у пољаву.

А сутрадан, кад је отворила прозор, виде Јануа у лепом новом поркетском оделу, у чије су џепове покушавале силом да се увуку његове крупне руке, црне и жуљевите од рада. Имао је лепу мараму од нове сјајне свиле, која је каћиперно извиривала из џепчића на прснику. Уживао је на лепом априлском сунцу, наслоњен на зидић врта.

— Ох, Јану! — рече она, као да се баш много изненадила.

— Мој поздрав! — узвикну младић својим најширим осмехом.

— А шта ту радиш?

— Враћам се из Низије.

Девојка се осмехну и погледа у шеве које су још скакутале по јутарњем зеленилу.

— Вратио си се са шевама.

— Шеве иду тамо где има проса, а ја тамо где има хлеба.

— А зашто?

— Газда ме отпустио.

— А зашто?

— Зато што сам тамо доле добио грозницу и нисам могао да радим више од три дана недељно.

— Види се, јадни Јану!

— Проклета Низија! — опсова Јану, показујући руком долину.

— Знаш, мајка!... — рече Неда.

— Рекао ми је чика Ђовани.

Он не рече више ништа и погледа у мали врт с оне стране зидића. Влажно камење се пушило; капљице росе блистале су на свакој влати траве; расцветани бадемови су шуштали тихо, тихо и просипали по крову кућерка своје беле и ружичасте цветове који су испуњавали ваздух мирисом; једна врабница, разметљива и подозрива у исто време, расцвркулала се на олуку и претила на свој начин Јану, који је својим сумњивим лицем по свему давао утисак да вреба њено гнездо, чија су необазрива влакна сламе провиривала између црепова.

— Како ти се свиђа наше звоно! — узвикну Јану.

— Ноћас сам познала твој глас — рече Неда, поцрвевши, и окопавајући парчетом црепа земљу у лонцу са својим цвећем.

Он се окрену у страну и упали лулу, као што је ред да човек уради.

— Збогом, идем на службу божју! — рече нагло Неда, одмичући се после дугог ћутања.

— Ево, донео сам ти ово из града — рече јој младић, расклапајући своју свилену мараму.

— Ах! Како је лепа! Али таква није за мене!

— А зашто? Кад те ништа не кошта! — одговори младић сељачким расуђивањем.

Она поцрвене, као да ју је крупни трошак посетио на младићеве осећаје. Смешећи се добаци му поглед који је претстављао средину између умилног и дивљег, и побеже у кућу; а кад чу његове крупне цокуле на камењу улинице, извири, да би га испратила погледом.

На служби божјој сеоске девојке имале су прилике да виде Недину лепу мараму, на којој су биле утиснуте руже „да их поједеш“, и на коју је сунце, блистајући кроз прозоре црквице, просипало своје најрадосније зраке. И кад је прошла поред Јануа, који је стојао код првог кипариса у порти наслоњен леђима о зид, пушећи своју лулу изрезану у

дрвету, она осети велику врућину у лицу и како јој срце јако куца у грудима, и брзо промаче. Младић пође за њом звиждући и гледаше је како иде журно, не обзирући се за собом, у својој новој поркетској хаљини која се спуштала лепим тешким наборима, у лепим ципелицама и сјајном огртачу. — Јадни мрав сада, кад је њена мајка била у рају, а не њој на терету, успела је да набави мало спреме својим радом. — Међу свим бедама сиротиње постоји и олакшање које доносе најболнији губитци срца!

Неда је чула за собом са великим задовољством и великим запрепашћењем (заиста није знала шта је од тог двога) тежак младићев корак и гледала је у белначсту прашину пута, равног и натопљеног сунцем, другу сенку, која се с времена на време одвајала од њене. Изненада, кад је већ спазила свој кућерак, без икаквог разлога поче да трчи као уплашена кошута. Јану је стиже. Она се наслони на капију, сва зајапурена и насмејана, и удари га песницом у леђа: — Ево ти!

Он јој врати ударац помало борбеним удварањем.

— А шта си платио своју мараму? — упита Неда, скидајући је с главе да би је расклопила на сунцу и дивила јој се радосно.

— Пет лира — одговори Јану, помало кочоперно.

Она се насмеши не гледајући га; пажљиво пресави марамицу, пазећи на боре које су остале од превоја, и стаде да певуши једну песмицу коју већ одавно није певала.

Препукли лонац, на прозору, био је пун пупољака каранфила.

— Каква штета — рече Неда — што нема расцветаних! — И откиде највећи пупољак и пружи му га.

— Шта да радим с њим кад није расцветан? — рече он, не схватајући је, и баци га. Она се окрену у страну.

— А где ћеш сада радити? — упита га неколико тренутака доцније.

Он слегну раменима:

— Куда ћеш ти сутра?

— У Бонћардо.

— Рада ћу наћи; само да ми се не поврати гро-
зница.

— Не би требало задржавати се ноћу због пе-
сме под прозорима! — рече му она сва црвена, кла-
тећи се каћиперно на капији.

— Нећу више, ако ти нећеш.

Она га лако звркну и побеже у кућу.

— Хеј! Јану! — зовну га из улице чика Ђовани.

— Ту сам! — викну Јану; а затим се обрати
Неди:

— Доћи ћу и ја у Бонћардо, ако ме буду при-
мили.

— Младићу мој — рече му чика Ђовани, кад га
стиже у улици — Неда нема више никога, а ти си
вредан младић; али удвоје баш нисте добар пар.
Јеси ли чуо?

— Чуо сам, чика Ђовани; али ако буде воља
Божја, после жетве, кад будем одвојно оно мало по-
ребних пара, бићемо одличан пар.

Неда, која је то чула иза зидића, поцрвене, ма
да је нико није видео.

Сутрадан, пре сванућа, када је она изишла на
капију да пође, нађе Јануа, са својом бошчом на-
денутом на штап.

— А куда ћеш? — упита га.

— Идем и ја у Бонћардо да тражим посла.

Врапчићи, који су се пробудили на јутарње гла-
сове, почеше да цвркућу у гнезду. Јану надену на

свој штап и Недину бошчу, и пођоше живахно, дом се небо на обзорју прошарало првим блистањем дана, а поветарац је постајао свеж.

*

У Бонђарду је заиста било посла за онога који је хтео да ради. Цена вино беше скочила, и један богати поседник раскрчавао је велики комплекс забрана, да би га претворио у виноград. Забрани су доносили 1200 лира годишње у бобу и уљу; претворени у винограде доносили би, кроз пет година, дванаест до тринаест хиљада; сеча маслиновог дрвећа покрила би половину трошкова. Била је то, као што се види, одлична спекулација, и сопственик је радо плаћао велику надницу сељацима који су радили на раскрчавању, по тридесет марјаша мушкарцима и по двадесет марјаша женскињу, без чорбе; истина да је рад био донекле напоран и да се цепало и оно мало прња које су претстављале одело за радне дане; али Неда није била навикла да зарађује по двадесет марјаша свакодневно.

Надзорник је приметио да Јану, пунећи корпе камењем, задржава увек најлакшу за Неду, и припрети да ће га најуриати. Јадник, тек да не би изгубио хлеб, морао се задовољити смањеном надницом од тридесет на двадесет марјаша.

Зло је било што на тим имањима, готово необрађеним, није било салаша, и ноћу су мушкарци и жене морали да спавају помешани у једној згради без врата, ма да су ноћи биле доста хладне. Јану је говорио да му је увек топло и уступао је Неди свој поркетски капут, да би се добро покрила. Недељом би пак цела радничка чета кренула у разним правцима.

Јану и Неда били су изабрали пречаце и ишли су кроз кестенов шумарак чеврљајући, смејући се, певајући с времена на време и звецкајући крупним парама у цеповима. Сунце беше топло као у јуну;

далека поља почеше да се жуте, сенке дрвећа биле су некако свечане, а трава још зелена и росна.

Око подне седоше у хладовину да би појели свој црни хлеб и свој сочни црни лук. Јану је имао и вина, доброг вина из Маскалина, којим је нештетимце частио Неду, а јадна девојка, која није била навикла, осећала је како јој се језик заплиће и како јој глава постаје врло тешка. С времена на време погледали би се и смејали не знајући зашто.

— Да смо муж и жена могли бисмо свакодневно јести заједно хлеб и пити вино — рече Јану пуним устима. Неда обори очи, јер ју је он некако чудно гледао. Владала је дубока подневна тишина; и најмањи листићи били су непокретни; сенке су биле ретке; у ваздуху је треперио неки мир, нека топлина, неко зујање буба које се сладострасном тежином спуштало на трепавице. Изненада једна струја свежег ваздуха, долазећи с мора, зашушта највишим врховима кестенова.

— Летина ће бити добра за сиромаше и богате — рече Јану — и ако Бог да одвојићу о жетви мало пара... и кад би ме ти волела!... — и пружи јој флашу.

— Не, нећу више да пијем.

— А што си поцрвенела? — рече он, смејући се.

— Нећу да ти кажем.

— Зато што си пила?

— Не!

— Зато што ме волиш?

Она га удари песницом у плећку и стаде да се смеје.

Из даљине чуло се њакање магарца, који је осетио свежу траву.

— Знаш ли зашто магарци њачу? — упита Јану.

— Кажи ти, кад знаш!

— Наравно да знам; њачу зато што су заљубљени — рече он смејући се припросто, и упиљи у њу поглед. Она обори очи као да гледа у пламен и

учини јој се да јој се све вино које је попила пење у главу, и да јој сав жар тог металног неба продира у жиле.

— Хајдемо! — узвикну љутито, клатећи отежану главу.

— Шта ти је?

— Не знам, али хајдемо!

— Волиш ли ме?

Неда обори главу.

— Хоћеш ли да будеш моја жена?

Она га погледа отворено и својим мрким рукама стисну чврсто његову жуљевиту руку, али се подиже на колена која су јој клецала, да би пошла. Она је повуче за хаљину, сав узнемирен, муцајући без везе, као да не зна шта ради.

Кад је на оближњем салашу петао закукурекао, Неда нагло скочи на ноге и погледа унаоколо уплашено.

— Хајдемо! Хајдемо! — рече сва зајапурена и ужурбана.

Кад је требало да скрене за ћошак свог кућерка, застаде часком уздрхтала, као у страху да ће затећи своју старицу на капији пустој већ шест месеци.

Дође Ускрс, радосни пољски празник са својим циновским ватрама, својим веселим литијама по зеленим пољима и под дрвећем пуним цвећа, са црквицом свечано украшеном, капијама и кућицама окићеним венцима и девојкама у лепим новим летњим хаљинама. Неду видеше како плачући одлази са исповедаонице и не појави се међу девојкама које су клечале пред појницом чекајући причешће. Од тог дана ниједна честита девојка није више с њом проговорила, а кад је одлазила на службу божју

није за њу било места на уобичајеној клупи и морала је све време клечати на коленима. — Видећи је како плаче помишљале су на ко зна какве гнусне грехове и окретале су јој леђа ужаснуте. — А они који су јој давали посла искоришћавали су прилику да би јој смањили надницу.

Она је чекала свог вереника, који је отишао на жетву у Низији, да би скупио новац потребан да окући кућицу и да плати господину жупнику.

Једно вече, док је прела, чу како на улазу у улицицу стадоше једна воловска кола, и пред њом се појави Јану блед и изобличен.

— Шта ти је? — рече му.

— Био сам болестан. Грозница ми се повратила тамо доле, у тој проклетој Низији; изгубио сам више од недељу дана рада и појео сам оно мало пара што сам био уштедео.

Она уђе журно, опара сламарицу и хтеде да му да оно мало уштеђевине, коју беше увезала на две чарапе.

— Не — рече он — сутра идем у Маскалучу да требим маслине и ништа ми неће бити потребно. После требљења венчаћемо се.

Обећавајући јој то био је тужан. Наслоњен на довратник, умотане главе у мараму, гледао ју је неким светлуцавим очима.

— Па ти имаш грозницу! — рече му Неда.

— Да, али сад ће овде попустити; у сваком случају напада ме сваког трећег дана.

Она га је посматрала без речи, и осећала је како јој се срце стеже, гледајући га тако бледог и измршавелог.

— А да ли ћеш моћи да се одржиш на високим гранама? — упита га.

— Бог ће се побринути! — одговори Јану. — Збогом, не могу да задржавам таљигаша који ме је

примио на своја кола од Низије доведе. До скорог виђења! — и није полазио.

Кад је најзад отишао, она га испрати до главног друма и виде га како одмиче, без и једне сузе, ма да јој се учинило да за увек одлази; нешто јој бризну из срца, као из недовољно сажетог сунђера, и ништа више. А он је поздрави и викну је по имену са окуке.

Три дана доцније чу велики жагор на улици. Провири преко зидића, и усред гомиле сељака и прија виде Јануа испруженог на мердевинама, бледог као опрана крпа, главе умотане у једну мараму сву крваву. Дуж болног пута до његовог кућерка, он јој је, држећи је за руку, испричао, како је, толико исцрплен грозницом, пао са високог врха једног дрвета и удесио се на тај начин.

— Срце ти је претсказивало — шапутао је са тужним осмехом.

Она га је слушала, исколачивши своје крупне очи, бледа као и он, држећи га за руку. Сутрадан је умро.

Тада Неда, осетивши да се у њој покреће нешто што јој је тај покојник оставио као тужну успомену, хтеде да отрчи у цркву, да се помоли за њега Светој Девици. У порти сrete попа који је знао за њену срамоту, сакри лице у огртач и врати се, напуштена.

Сада, кад би тражила посао, смејали су јој се у лице, не да би се отресли грешне девојке, већ зато што јадна мајка није могла да ради као раније. После првих одбијања, и првих исмевања, она се није усудила да тражи даље, и затворила се у свој кућерак, као рањена птичица, која се скупила у свом гнезду. Оно мало новаца на дну чарапе отишло је, а за њим лепа нова хаљина, и лепа свилена марама.

Чика Ђовани помагао ју је оно мало колико је могао, оном самошћу која опрашта и исцеђује и без које би жупников морал био неправичан и излишан, спасавши је тако да не умре од глади. Она је родила на свет једну рахитичну и кржљаву девојчицу; кад јој рекоше да није мушкарчић заплака се као што се заплакала оно вече кад је затворила капију кућерка за мртвачким сандуком који је одлазио и остала без мајке; али не хтеде да оставе девојчицу пред манастирским вратима као нахоче.

— Јадна девојчица! Бар нека почне да пати што је могуће доцније! — рече.

Прије су је називале бестидницом, зато што није била лицемерна, и зато што није била изопачена. Јадном детету недостајало је млеко, пошто је мајци недостајао хлеб. Оно је нагло слабило, и Неда се узалуд трудила да исцеди међу изгладнеле уснице млеко из својих груди. Једне зимске вечери, о заласку сунца, док је снег падао по крову, а ветар дрмао расклиману капију, јадна девојчица, сва хладна, поплавила, згрчених ручица, упиљи стакласти поглед у мајчине ужарене очи, трже се и више се не покрену.

Неда је продрма, притисну је на груди дивљом жестином, покуша да је угреје својим дахом и пољупцима. А кад примети да је заоста мртва, положи је на кревет на коме је спавала њена мајка, клекну поред ње сувих и страховито исколачених очију.

— О, благо вама које сте умрле! — узвикну. — О, блажени да сте, Света Девице, који сте ми одузели моје дете, да се не би мучило као и ја!

ПАСТИР ЈЕЛИ

Јели, чувар коња, имао је тринаест година кад је упознао Алфиа, господичића; али био је тако мали да није стизао ни до трбуха Белке, старе кобиле, која је носила клепетушу у чопору. Виђао се увек ту и тамо, по брдима и долини, где је пасео његов чопор, усправан и непомичан на некој узвишици, или шћућурен на неком великом камену. Његов пријатељ Алфонзо, кад је био на летовању у Тебидну, посећивао га је сваког божјег дана, и делили су међусобно господичићеве добре залогаје, и јечмени пастирчићев хлеб, или воће украдено у суседству. У почетку Јели је ословљавао господичића екселенцијом (титула која се даје министрима и највишим државним чиновницима), као што је обичај на Сицилији, али пошто су се добро почупали, њихово пријатељство је постављено на чврсте темеље. Јели је учио пријатеља како да се попне до сврачјих гнезда на врховима ораховог дрвећа вишег од звоника у Никодији, како да погоди каменицом врапца у лету, или да трчећи ускочи једним скоком на неоседлана леђа још дивљих кобила, шчепавши за гриву прву која би наишла, а да га при том не престрави њихово гневно рзање и њихови очајнички скокови.

Ех, како беху лепе те трке по покошеним пољима, са гривама развијореним на ветру! Како беху лепи ти априлски дани, кад је ветар таласима љуљао зелену траву, а кобиле рзале по пашњацима!

Како беху лепи ти летњи поподневни часови, кад је беличаста равница ћутала под спарним небом, а скакавци пуцкетали међу грудвама земље, као да слама сагорева! Како беше лепо зимско небо кроз голо бадемово грање, које је подрхтавало под ударцима северца, а поледица у сокачету одјекивала под коњским копитама, а шеве треперљиво цвркутале у висини, у топлини, у небеском плаветнилу! Како беху лепе летње вечери које су се спуштале лагано као магла, мирис сена у које су упали лактови и сетно зујање вечерњих буба, и она два гласа Јелијеве пиштаљке, увек иста — и-ух! и-ух! — која су потсећала на нешто далеко, на Светонвањски вашар, на Божићну ноћ, на свануће уранка, на све оне велике минуне догађаје, који су у тој даљини изгледали тужно, и скретали влажни поглед навише, као да скоро све звезде које су се палиле на небу падају у срце и на-тапају га!

Он, Јели, није патио од те сете; шћућурио би се на ивици, надувених образа, сав заузет свирањем — и-ух! и-ух! и-ух! — затим би скупно чопор виком и каменицама, и отерао би га у шталу, с оне стране брежуљка код Крста.

Дахћући пео се узбрдо, с оне стране удолице, и довикивао би с времена на време своме пријатељу Алфонзу:

— Дозови пса, хеј, дозови пса! или: — Гађај каменицом Вранца, који се узјогунно и заостаје играјући се са џбуњем у долини; — или: — Донеси ми сутра велику иглу, једну од оних госпа Лијиних.

Умео је да рукује иглом на све начине; у платненој торби имао је замотуљак крпа да би по потреби окрпио панталоне и рукаве на капуту; умео је и да плете конопце од коњске гриве, и сам је себи иловачом из долине прао мараму, којом се умотавао око врата кад би захладило. Једном речи, са својом

торбом о врату, није му био потребан нико на свету, па налазио се у шумама Розекона, или негде на дну Низије Калтађирона. Госпа Лиа обично је говорила:

— Јесте ли видели пастира Јелиа? Увек је живео сам у пољу, као да су га родиле његове кобиле, па због тога уме да се прекрсти обема рукама!

Уосталом, истина је да Јелиу нико није био потребан, али сви на салашу били би му се радо нашли на руци, јер је био услужан дечак, и увек се могло од њега нешто добити. Госпа Лиа пекла му је хлеб из човекољубља, а он јој се одуживао лепим корпицама од лике за јаја, витловима за намотавање од трске и другим стварчицама.

— Тако раде и његове животиње — говорила је госпа Лиа — које једна другој чешу врат.

У Тебидиу сви су га познавали од малена, кад се још није видео међу реповима коња који су пасли у долини Дел Летигиере и може се рећи да је одрастао пред њиховим очима, ма да га нико није видео, јер се увек скитао од немила до недрага са својим чопором! „Пао је с неба и земља га је примила“ — како каже пословица; баш један од оних који немају ни куће ни кућишта. Његова мајка служила је у Вицинију и виђала га је свега једанпут годишње, кад је долазио са ждрепцима на Светоивањски вашар; а кад је умрла, дођоше да га позову — беше у суботу увече — а већ у понедељак Јели се вратио чопору, тако да није изостао ни један цео дан; али јадни дечак вратио се тако потресен, да би с времена на време пропуштао ждрепце у усеве.

— Хеј, Јели! — довикнуо би му тада наполичар Агрипино са гумна. — Хоћеш ли да окушаш празничне батине, кучкин сине?

Јели би потрчао за одбеглим ждрепцима и натерао их сав покуњен на брег. Али, пред очима му је стално лебдела мајка, главе повезане у белу мараму, нема.

Његов отац чувао је краве у Раголетну, с оне стране Ликодије „где је маларија могла да се згрће: лопатама“, говораху сељаци из околине; али на маларичном земљишту испаша је масна, а краве не добивају грозницу. Јели је дакле проводио целу годину на ливадама, или у Донферанте, или у забранима Коменде, или у долини Јачитана, а ловци и путници, који су ишли пречацима, виђали су га сад ту сад тамо, као пса без господара. Њему није било тешко јер је навикао да живи са коњима који су ишли испред њега, корак по корак, брстећи детелину, и са птицама које су кружиле у јатима око њега, за све време док је сунце описивало своју спору путању, док би се сенке издужиле и најзад расплинуле; он је имао времена да гледа облаке како се постепено нагомилавају у облику брда и долина; знао је како дува ветар који доноси олују, и какве је боје облак пред снег. Свака ствар има свој облик и значај, и у свако доба дана имао је шта да види и да чује. Тако у предвечерје, кад би пастир засвирао у своју зовину пиштаљку, врана кобила прилазила је жваћући мрзовољно детелину, и загледала би се у њега великим замишљеним очима.

Једино би га помало обузимала сета на пустим утринама Пасанитела, на којима нема ни цбуна ни дрвца, а у топлим месецима ни птица не прелети. Коњи су се окупљали у круг обешене главе, да би се међусобно заклонили од сунца, а у дугим данима вршидбе та велика нема светлост сливала се увек одозго равномерна и спарна пуних шеснаест часова.

Али, тамо где је испаша била обилна и где су се коњи радо задржавали, дечак се занимао и другим стварима: правио је кавезе од трске за птице, луле резане у дрвету, корпице од рогоза са четири гранчице; умео је да подигне малу настрешницу кад би северац натерао у долину дугачке низове гаврано-

ва, или кад би цврнци лепршали крилима на сунцу које је пржило стрништа; пекао је жирове хрстове шумице на жару рујевине тако да су имали укус печеног кестења, или је пржио широку парчад хлеба кад би по њему израсла плесан — јер, кад би се зими налазио у Пасанителу, путеви су били тако рђави, да се каткад ни за петнаест дана жива душа не би појавила.

Алфонзо, кога су родитељи чували у вати, за видео је свом пријатељу Јелиу на платненој торби, у којој је имао све своје потребе, хлеб, црни лук, флашицу вина, зимску мараму, лимену кутијицу са фитиљем и кременом; исто му је тако за видео на поносној кобили Шарки, са накомстрешеним чуперком на челу, злих очију, која је режала као љутито пашче кад би неко покушао да је узјаше. Јелиу је напротив дозвољавала да је чеше по ушима, била је на њега љубоморна и њушила га је да би разумела шта хоће да каже.

— Остави Шарку — саветовао му је Јели. — Није зла, али те не познаје.

Пошто је Букиережанин Скорду одвео калабријску кобилу коју је купио на Ивањском вашару, с тим да је задрже у чопору до бербе грожђа, врани ждребац, оставши сироче, није могао да се смири и јурио је уз обронак ржући отегнуто и тужно, развијорене гриве. Јели је трчао за њим, дозивајући га из свег гласа, и ждребац би стао, испруживши врат, стрижући ушима, шибајући репом сапи.

— Такав је зато што су му отели мајку и не зна сад шта да ради — примећивао је пастир. — Сада се мора на њега мотрити јер би био у стању да се стропошта у провалију. И ја, кад ми је умрла мајка, нисам више видео на очи.

Затим, кад је ждребац поново почео да мирише детелину и да једе преко воље по који залогај: — Видиш! Мало помало почиње да заборавља.

— Али и њега ће продати. Коњи су за продају; као што се јагањци рађају за кланицу и као што облаци доносе кишу. Једино птице немају друга посла осем да певају и да лете по цео дан.

Мисли му нису наилазиле јасно и редом једна за другом, јер му се ретко давала прилика да с неким разговара, и због тога се није журио да их проналази и расплиће на дну мозга, већ их је обично остављао да се ту расцветају и да изникну мало помало, као пупољци на гранчицама под сунцем.

— И птичице — додаде — морају да траже себи храну, а кад снег покрије земљу, умиру.

Затим, после кратког размишљања:

— Ти си као птице; али кад дође зима можеш да седиш поред ватре и да не радиш ништа.

Алфонзо је на то одговарао да и он иде у школу, да учи. Јели би тада исколачио очи и начуљио уши кад би господичић почео да чита, и гледао је у књигу и у њега са подозрењем, слушајући га оним лаким трептањем трепавица које одаје будну пажњу животиња најближих човеку. Свиђали су му се стихови који су му миловали слух складом неке непознате музике, и каткад би намрштио обрве, истурио браду и чинило се да се у њему нешто дубоко одиграва; он би одобравао клатећи главу, неповерљивим осмејком, трљајући лобању. Кад би пак господичић почео да пише, да би показао шта уме, Јели је био у стању да га гледа по читаве дане, и изненада би га загледао подозривим погледом. Није се могао помирити с мишљу, да се на хартији могу поновити оне речи које је он изговарао, или које је изговарао Алфонзо, па чак и оне што он није изговорио, тако да би се најзад повукао у неверици, смешкајући се подозриво.

Свака нова мисао, која би закуцала на врата његовог мозга, била му је подозрива, и чинило се да је испитује са дивљим неповерењем своје Шарке.

Међутим, ништа на свету није га изненађивало: да су му рекли да се у граду коњи возе у фијакеру, он се не би изненадио, са оном маском источњачке равнодушности која претставља достојанство сицилијанског сељака. Изгледало је да се нагонски укопава у своје незнање, као да у њему лежи снага сиротиње. Кад год не би могао да нађе противразлоге, понављао би:

— Ја ништа не знам. Ја сам сиромаш — оним упорним-осмехом који је требало да буде злобан.

Тражио је од свог пријатеља Алфонза да му испише име Мара на парченцету хартије које је нашао ко зна где, пошто је скупљао све оно на шта би наишао на земљи, и чувао у замотуљку са крпама. Једног дана, пошто је неко време ћутао гледајући забринуто десно и лево, рече врло озбиљно:

— Ја имам девојку.

Алфонзо, ма да је био писмен, исколачи очи.

— Да — понови Јели — Мару, ћерку наполичара Агрипина који је био овде, а сада живи у Маринеу, у оној великој кућерини у долини, која се види са Летигиерове висоравни, тамо горе.

— Ти се дакле жениш?

— Да, кад порастем и будем имао шест унција годишње плате. Мара још ништа не зна.

— Што јој ниси казао?

Јели заклима главом и стаде да размишља. Затим одви замотуљак и расклопи хартију на којој Алфонзо беше исписао Марино име.

— Заиста је тачно да пише Мара; прочитао је и пољар Безуалдо, и калуђер Кола, кад је дошао овамо да тражи боб.

— Човек који уме да пише — примети затим — исти је као човек који чува речи у кутији за упалач и може да их носи у џепу, и чак да их шаље десно и лево.

— Шта ћеш сад да радиш са тим парченцетом хартије, кад не умеш да читаш? — упита га Алфонзо.

Јели слегну раменима, али је и даље пажљиво увијао свој исписани листић у замотуљак са крпама.

Мару је знао још кад је била девојчица, а познанство је почело међусобном жестоком тучом, једном кад су се срели у долини, берући купине по живим оградама. Девојчица, која је била свесна да се налази „на своме“, шчепала је Јели за врат, као лопова. Извесно време измењали су ударце песница у леђа, једну једно другу друго, као што бачвар удара у обруче бачава, али кад се уморише, постепено се смирише, држећи се стално за косе.

— Ко си ти? — упита га Мара.

А пошто Јели, који је био већи дивљак, није одговарао, она рече:

— Ја сам Мара, ћерка наполичара Агрипина, који је пољар свих ових поља.

Јели је тада пусти без речи и девојчица поче да скупља купине које су јој испале на земљу, загледајући с времена на време кришом и љубопитљиво свог противника.

— С оне стране Ћупријице, у баштенском плоту, има много крупних купина — додаде девојчица — и једу их кокошке.

Јели је међутим отишао сав покуњен, а Мара, пошто га је испратила погледом докле је могла да га сагледа у храстовом шумарку, окрете такође леђа, и отрча кући.

Али од тог дана почеше да се припитомљавају. Мара је долазила да преде кучину на огради Ћупријице, а Јели је полако терао чопор на обронак Разбојниковог брежуљка. У почетку држао се по страни, облећући уоколо, гледајући је с неповерењем издалека и примичући се опрезним корацима као пас навикао на каменице. Кад би се најзад нашли једно

пored другог, остајали су читаве часове ћутећи. Јели је пажљиво посматрао замршени рад плетења чарапе, који је мајка ставила Мари у дужност, или је пак она посматрала како он урезује лепе шаре у бадемове штапове. Затим су одлазили, он на једну а она на другу страну, без речи, а девојчица, кад би се примакла кући, потрчала би журно, ширећи два краја кецеље и клатећи се као стармала.

У току зиме Мара се није усудила да извири носем напоље, на ту велику хладноћу. Каткад предвече виђао се дим мале ватре од рујевине коју је Јели палио на Летигијеровој висоравни, или на Макином брежуљку, да се не би укочио као оне сенице које је налазио јутром иза неког камена, или под неком грудвом земље. И коњи су са задовољством махали реповима око ватре и скупљали се међусобно, да би им било топлије.

У марту вратише се шеве у долину, врапци на кровове, лишће и гнезда на плотове. Мара је поново шетала са Јелнем по меканој трави кроз расцветано цбуње, под још голим дрвећем на коме је почињало да избија зеленило. Јели се увлачно у трње као псетање, да би пронашао гдезда косова, који су гледали пренеражено својим биберастим очицама; двоје деце ношаху често у недрима мале питоме зечиће, тек извучене из гнезда, још голуздраве, али са дугачким већ немирним ушима; трчкарали су пољима за коњским чопором, улазећи у стрњике за косачима, корак по корак за чопором, застајући чим би која кобила застала да очупа залогај траве. Увече, вративши се до Ћупријнице, одлазили су она десно а он лево, без поздрава.

Тако провелише цело лето. Међутим, сунце је почело да залази под брежуљком код Крста, а црвендаћи су у сутон летели за последњим зрацима, кроз смоквине шумарке. Зријавци и цврци нису се више чули, и у тај час као да се разливала ваздухом нека велика сета.

У то време стигао је у Јелиев кућерак његов отац, чувар крвава, који је добио маларију у Раголетну и није могао ни да се држи на магарцу који га је носио. Јели брзо упали ватру и отрча у село да му нађе које кокошје јаје.

— Боље простри мало сламе поред ватре — рече му отац — Јер осећам да ме грозница поново хвата.

Грозничава језа била је тако јака, да је пријатељ Мену, покривен својом великом кабаницом, магарећим бисагама и Јелиевом торбом, дрхтао као јесењи лист, пред великим пламеном сламе, од кога му је лице постало сасвим бело, као у мртваца.

Сељаци са салаша долазили су и питали га:

— Како се осећате, пријатељ-Мену?

Јадник је одговарао цвилећи као штене.

— Маларија, од оних које убијају сигурније од пушке — говорили су пријатељи, грејући руке на ватри.

Позват је био и лекар, али све је то био узалудно бачен новац, јер је болест била јасна и позната, тако да би је и дете могло лечити; и, ако грозница није била од оних смртоносних, са сулфатом ће се одмах излечити. Пријатељ Мену потрошио је све живо за тај сулфат, али било је исто као да га баца у бунар.

— Узмите добар чај од еукалиптуса, који ништа не кошта — саветовао му је наполичар Агрипинно. — Ако не буде ништа помогао, као ни сулфат, бар вас трошкови неће упропастити.

Пио је и чај од еукалиптуса, али ипак се грозница поново враћала, чак још јача. Јели је неговао оца како је најбоље умео. Сваког јутра, пре него што би пошао са ждрепцима, остављао му је спремиљен чај у зделици, сноп сламе на дохвату руке, јаја у топлом пепелу, и враћао се журно увече, са дрвима за ноћ, и флашицом вина, и којим парченцетом

овчјег меса, које би отрчао да купи чак у Ликодији. Јадни дечак радио је све уредно, као вредна домаћица, а његов отац, пратећи га уморним погледом док је спремао ту и тамо по кућерку, осмехнуо би се с времена на време, помишљајући да ће дечак умети да се снађе кад остане сам на свету.

У дане кад је грозница попуштала за који час, пријатељ Мену устајао је сав испијен, увивши чврсто главу у мараму, и чекао је на капији Јелиа, док је сунце још било топло. Кад би Јели испустио пред капијом нарамак дрва, и положио на сто флашу и јаја, рекао би му:

— Скувај еукалиптус за ноћас; — или: — Пази да се злато твоје мајке налази на чувању код тетка Агате, кад мене више не буде.

А Јели је потврђивао главом.

— Узалудно је — понављао је наполичар Агрипино сваки пут кад би посетио пријатељ-Менуа у грозници. — Крв је већ сва заражена.

Пријатељ Мену је слушао не трепћући, са лицем бељим од његове капе.

Више није ни устајао. Јели би бризнуо у плач кад није имао довољно снаге да му помогне при окретању на лежишту с једне на другу страну; постепено је пријатељ Мену престао и да говори. Последње речи сину биле су му:

— Кад умрем отићи ћеш код газде мојих крва, у Раголети, да ти исплати три унције и дванаест мерица жита, што ми дугује од маја наовамо.

— Не — одговори Јели — дугује ти само две унције и петнаест, јер има више од месец дана како сте напустили краве, а са газдом треба да буде чист рачун.

— Тако је! — потврди пријатељ Мену, зажми-ривши.

— Сад сам баш сам на свету као залутали ждребац, кога вукови могу да поједу! — помисли Јели, кад му однесе оца на гробље у Ликодију.

Мара је такође дошла да посети покојникову кућу са немирном љубопитљивошћу, коју побуђују страшни догађаји.

— Видиш ли како сам остао? — рече јој Јели.

Девојчица се повукла уплашено, бојећи се да је не уведе у кућу у којој је био мртац.

Јели оде да наплати очев новац, а затим крену са чопором у Пасанитело, где је трава већ високо израсла на земљишту остављеном за прву косидбу, а испаша обилна; због тога ждрепци остадоше дуго на пашни. Јели беше у међувремену порастао, а сигурно је и Мара порасла, мислио је он често, дувајући у своју пиштаљку; и кад се вратио у Тебиди, после дугог одсуства, терајући полако напред кобиле клизавим сокачићима Чика Козимове чесме, тражио је очима ћупријцу у долини, и кућницу у Јачитановој удолици, и кров Великих кућа, над којима су увек облетали голубови.

Али у то време газда беше отпустио наполичара Агрипина и целокупна Марина породица се селила. Девојку, која беше већ порасла и постала лепушкаста, Јели затече на дворишним вратима, где је пазила на свој намештај који су товарили на таљиге. Сада је празна соба изгледала мрачнија и чађавија него ли обично. Сто, и кревет, и сандук, слике Богородице и Светог Јована, чак и клинци на којима су висиле тикве са семенкама, оставили су траг на зидовима, на којима су биле окачене толике године.

— Селимо се — рече му Мара, видећи га како посматра. — Идемо тамо доле, у Маринео, где се налази она велика кућерина у долини.

Јели поче да помаже наполичару Агрипину и госпа Лији при утовару у таљиге, а кад није више било шта да се износи из собе, седе поред Маре на огради појила.

— И куће — рече јој, пошто је видео да је и последња корпа смештена на таљиге — и куће, кад

се изнесе из њих намештај, не изгледају више оне исте.

— У Маринеу — одговори Мара — имаћемо, рекла је мајка, лепшу собу, велику као стовариште сира.

— Сада, кад ти одеш, нећу више да долазим овамо; јер ће ми изгледати да се вратила зима, кад будем видео ту капију затворену.

— У Маринеу ћемо наћи други свет, црвену Пуду, и пољареву ћерку; биће весело, а о жетви доћи ће преко осамдесет жетелаца, са гајдама, и биће игранка на гумну.

Наполичар Агрипино и његова жена бејаху кренули са таљигама, Мара је трчала за њима сва радосна, носећи корпу са голубовима. Јели хтеде да је отпрати до Ћупријце, и пре него што је Мара нестала у даљини, зовну је:

— Маро, ој, Маро!

— Шта хоћеш? — рече Мара.

Он сад није знао шта је хтео.

— А ти, шта ћеш радити овде тако сам? — упита га тада девојка.

— Ја остајем са ждрепцима.

Мара оде потскакујући, а он оста ту на месту, док је могао да чује тандркање таљига које су се котрљале по камењу. Сунчеви зраци падали су на стене брежуљка код Крста, сиво грање маслина губило се у сумраку, а преко широких поља, у даљини, чула се само велика Белкина клепетуша кроз тишину која се простирала.

Мара, како је отишла у Маринео, међу нови свет, усред бербе грожђа, заборави га; али Јели је увек на њу мислио, јер није имао друга посла у дугим данима које је проводио гледајући у коњске репове. Сад пак није имао никаква разлога да се спусти у долину, с оне стране Ћупријце, и нико га више није видео на салашу. Тако он дуго није са-

знао да се Мара верила, пошто је толико воде под ђупријинцом протекло. Видео је девојку поново тек на дан Светоивањског вашара, кад је отишао на сајам са својим ждрепцима за продају: вашар који му се сав претворио у отров и због кога је изгубио хлеб услед несрећног случаја са једним газдиним ждрепцем, ослободи Боже!

На дан вашара пословођа је очекивао ждрепце од ране зоре, шеткајући са офиксаним чизмама горе доле уздуж сапи коња и мазги поређаних с обе стране друма. Сајам је био већ при крају, а Јели се још није појављивао са чопором на превоју друма. На опаћеним обронцима Калварије и Ветрењаче остало је још по неко стадо оваца, скупљених у кругу, спуштених глава до земље и угашена погледа, и по који пар волова дугачке длаке, који се продају за исплату аренде, и који су чекали непомични под жарким сунцем. Тамо доле, у долини, звоно Светога Јована звонило је на велику службу, праћено сталним пуцкетањем прангија. Тада се чинило да вашарски трг подрхтава и прелетали су узвици који су се разливали преко шатри вашарских продаваца поређаних по Петловој коси, спуштали се низ сеоске улицице и као да су се поново враћали у долину где се налазила црква. Живео Свети Јован!

— Тако му врага! — вриштао је пословођа. — Због оног зликовца Јелиа изгубићу сајам!

Овце су дизале убезекнуте њушке и мекетале све у један глас; и волови би се помакли корак два, гледајући унаоколо великим буљавим очима.

Пословођа је био тако бесан, јер се тога дана морала исплатити закупнина за велике забране, „кад Свети Јован стигне под брест“, стојало је у уговору, а за полуњавање своте рачунало се са продајом ждребаца. Међутим ждребаца, коња и мазги било је колико Бог хоће, сви истимарени и сјајни, украшени машнама, кићанкама и прапорцима, који су цуп-

кали да би убили досаду и окретали главу за сваким пролазником, као да чекају благородну душу која би хтела да их купи.

— Ваљда је заспао тај зликовац! — викао је непрестано пословођа. — И оставио ждрепце да леже потбушке!

Јели је напротив пешачио целу ноћ, да би ждрепци стигли на сајам свежи и добили добро место. Беше стигао на Гавранову висораван док још Три краља нису била зашла и блистаху укрштени под брдом Артуро. Друмом су стално пролазила кола и свет на коњима, идући на вашар; због тога је младић будно пазио, да се ждрепци, уплашени необичним кретањем, не би раштркали, већ да иду заједно ивицама друма, за Белком, која је предводила уздигнуте главе и мирна, са великом клеветушом о врату. С времена на време, кад је пут водио врховима брежуљака, чуло се до горе звоно Светога Јована, тако да је празник допирао и кроз пољски мрак и тишину, и дуж целог друма, далеко, далеко, докле год је било људи пешке и на коњима, који су ишли у Вицини, одјекивао је узвик:

— Живео Свети Јован! — А ракете су узлетале праве и светле иза брегова Канцирије, као звездана киша у августу.

— Као божићна ноћ — говорио је Јели дечаку који му је помагао да тера чопор. — И на сваком салашу спрема се празник и бакљада, и целим пољем виде се ту и тамо ватре.

Дечак је дремуцао, вукући споро ногу за ногом, и није ништа одговарао. Али Јели, коме је то звоно живо потерало крв кроз жиле, није могао да ћути, као да све те ракете, које су клизиле кроз мрак иза брда нечујно и блиставо, извиру из његове душе.

— Ваљда је и Мара пошла на Светоивањски вашар — говорио је — пошто иде сваке године.

И не обзирући се што дечак Алфио ништа не одговара, настави:

— Зар не знаш? Сад је Мара оволика порасла, већа од мајке која ју је родила, и кад сам је видео нисам могао да верујем да је то она са којом сам брао смокве и скупљао орахе.

И поче да пева на сав глас све песме које је знао.

— Хеј, Алфио, што спаваш? — подвикну му, пошто је завршио. — Пази да ли је Белка увек за тобом, пази!

— Не, не спавам! — одговори Алфио промукло.

— Није далеко до зоре; ипак ћемо стићи на сажам благовремено да заузмемо добро место. Хеј, лепи мој Вранчићу! Имаћеш нови улар са црвеном кићанком за вашар! И ти, Звездане!

Тако је говорио једном и другом ждрепцу, да би се расанили чувши његов глас у мраку. Али било му је жао што Звездан и Вранчић иду на вашар да би били продати.

— Кад буду продати, отићи ће са новим газдом и неће их више бити у чопору, као што се десило с Маром кад је отишла у Маринео.

— Њеном оцу је добро тамо у Маринеу; јер, кад сам их посетио, послужили су ме хлебом, вином, сиром и свим благом божјим, пошто је он готово настојник, и има све кључеве, и могао сам да поједем цео салаш, да сам хтео. Мара ме готово није познала после толиког времена и стаде да виче: — Ах! Види! То је Јели, чувар коња, онај из Тебидна! — Исто ти је као кад се неко враћа из далека, и довољно му је да види само врх једног брега, да би одмах познао крај у коме је одрастао. Госпа Лианније хтела да и даље говорим ти Мари, сад кад је њена ћерка порасла, јер свет ништа не зна, а хоће да оговара. Мара се напротив смејала, и чинило се као да је тог тренутка приставила хлеб у пећ, то-

лико се зајапурила; постављала је сто и простирала стоњак као да више није она. — А да ли се још сећаш Тебидиа? — упитах је, чим је госпа Лиа изишла да наточи свежег вина из бурета. — Да, да, сећам се — рече ми она — у Тебидиу било је звоно са звонаром која је личила на дршку сланика, и звонило се са трема, и била су два мачора од камена, који су прели на баштенским вратима. — Ја сам све те ствари осећао ту у себи, како их је помињала. Мара ме је гледала у чуду од главе до пете и понављала: — Како си порастао! — и опет поче да се смеје, и плесну ме ту, по глави.

Тако је Јели, чувар коња, изгубио хлеб, јер је баш у том тренутку наишао изненада један фијакер који није раније чуо, кад се пењао уз косу корак по корак, али стигавши на висораван потерао је касом уз гласно пуцкарање бича и звоњаву прапораца, као да га је враг донео. Ждрепци, уплашени, очас су се раштркали, као земљотрес, и требало је дугачко дозивање и узвици — о-хи! о-хи! о-хи! — Јелиеви и дечакови док их покупише око Белке, која је такође мрзовољно каскала, са клепетушом о врату. Чим је Јели пребројао своју ждребад, примети да нема Звездана и зари руке у косу, јер је ту друм водио поред провалије, а у тој провалији Звездан је сломио кичму, ждребац који је вредео дванаест унција као дванаест небеских анђела! Плачући и вичући Јели је дозивао ждрепца — а-ху! а-ху! а-ху! — али њега нигде није било. Најзад је Звездан одговорио из дубине провалије, болним рзањем, као да је говорио, јадна животиња!

— Јао, мајко моја! — викали су Јели и дечак.
— Јао! Каква несрећа, мајко моја!

Пролазници који су ишли на вашар, чувши толику кукњаву у мраку, питали су их шта су изгубили, затим, сазнавши у чему је ствар, настављали су пут.

Звездан је остао непомичан тамо где је пао, са копитама у ваздуху, и док га је Јели пипао свуда, плачући и говорећи му као да ће га разумети, јадна животиња уздизала је с муком врат и окретала према њему главу, тако да је чуо дах испрекидан болним трзајима.

— Нешто је сломно! — говорио је плачно Јели, очајан што не може да види у мраку; а ждребац, непокретан као стена, немоћно је опуштао главу. Алфио, оставши на друму да чува чопор, први се смирио и извукао хлеб из торбе. Небо беше већ постало беличасто и чинило се да свуда унаоколо искрсавају брегови један по један, црни и високи. Са окуке друма почело је да се назире село, са брежуљцима Калварије и Ветрењаче утиснутим у освету, још магличастим, присутим белим пегама оваца, а како су се волови на пашни на врху планине кретали у плаветнилу десно и лево, изгледало је да сам обрис брда оживљује и врн животом. Са дна провалије није више допирао звук звона, пролазници су се проредили и оно неколико који су још наилазили журили су се да стигну на сајам.

Јадни Јели није знао коме свецу да се обрати у тој пустињи: Алфио, сам, није могао ништа да му помогне; зато је он полако грицкао свој хлеб.

Најзад се појави пословођа на мазги, вичући и псујући, видевши како ждрепци стоје на друму, тако да је и Алфио побегао главом без обзира низ брег. Али Јели се није одмакао од Звездана. Пословођа се скиде с мазге на друму и спусти се у провалију, покушавајући да подигне ждрепца, вукући га за реп.

— Оставите га на миру! — говорио је Јели, блед као да је сам сломио кичму. — Оставите га! Зар не видите да се не може покренути, јадна животиња!

Заиста, при сваком напору на који су га натеривали, Звездан је кркљао као да је крштено чељад. Пословођа се искаљивао на Јелиу ударајући га

рукама и ногама, скидајући с неба све божје анђеле и свеце. Тада се Алфио, охрабрен, вратио на друм, да коњи не би остали без чувара, и покушавао је да се оправда говорећи:

— Ја нисам крив. Ја сам ишао напред са Белком.

— Овде нема више посла — рече најзад пословођа, пошто се уверио да је све узалудно. — Овде може да се спасе само кожа, док се није покварила.

Јели је почео да дрхти као прут видећи да је пословођа пошао да скине пушку са мазгиног самара.

— Губи се одатле, пробисвету! — издра се на њега пословођа — јер ћу те сравнити са земљом поред тог ждрепца, који је вредео много више од тебе, иако носиш свој смрдљиви крст који ти даде на крштењу она поповска лопуџа!

Звездан, немоћан да се помакне, окретао је главу са великим избуљеним очима, готово као да је све разумео, и длака му се кострешила у таласима дуж ребара; изгледало је да испод ње прелећу трзаји. Тако је пословођа убио Звездана на месту, да би спасао бар кожу, а Јелиу се учинило да је у себи саоме осетио пригушени шум изазван метком испаленим из непосредне близине у живо месо.

— Сад, ако хоћеш да чујеш мој савет — рече му пословођа — потруди се да се више не појавиш пред газдом за преосталу плату, јер би ти је врло слано исплатио!

Пословођа оде са Алфиом и осталим ждрепцима, који се нису ни окренули да виде где је остао Звездан, брстећи траву на ивици друма. И Звездан остаде сам у провалији, чекајући да дођу да га одеру, још избуљених очију, испружених ногу, не мислећи најзад више, благо њему. Јели, пошто је видео са каквим је мрачним лицем пословођа нанишанио на ждрепца и окинуо, док је јадна животиња с муком окренула главу, готово као да разуме, престаде да

плаче и поче да гледа у Звездана нетремице, седећи на камену, док дођоше људи који су имали да му одеру кожу.

Сад је могао да оде у шетњу, да се забавља на вашару, или да остане на тргу цео дан, посматрајући до миле воље господу у касини, пошто више није имао ни хлеба, ни крова над главом, и требао је да тражи новог газду, ако неко буде хтео да га прими после несрећног случаја са Звезданом.

Тако је то на свету: док је Јели тражио неког новог газду, са торбом о врату и штапом у руци, музиканти су на тргу весело свирали, са перјаницама на шеширу, у гомили белих капа густој као рој мува, а господа су уживала седећи у касини. Сав народ био је у празничном руху, као и стока на сајму, а у једном углу трга стојала је нека жена у краткој сукњици и чарапама меснате боје, тако да је изгледала боса. Она је ударала у бубањ, пред великом шареном поњавом, која је претстављала поклоњ хришћана са рекама крви. А у гомили која је у њу зијала налазио се и наполичар Кола; он је знао Јелна још из Пасанитела, и рече да ће му наћи газду, јер пријатељ-Изидору Мака треба један чувар свиња.

— Али, немој да помињеш Звездана — препоручи му наполичар Кола. — Таква несрећа може свакоме у свету да се деси. Али је боље прећутати.

Одоше дакле да траже пријатељ-Маку, који је био на игранци. Док је наполичар Кола отишао да посредује, Јели је чекао напољу, усред гомиле коју је посматрао са врата крчме. У великој соби било је море света, који је скакао и забављао се, сви зајапурени и ознојени, лупајући силно цокулама о циглени под, тако да се није чуо ни мукли глас контрабаса, и чим би се завршило једно коло, које је коштало један грош, дизали су прст у знак да хоће још једно; а онај за контрабасом обележио би

парчетом ђумура знак крста на зиду, као потсетник, и почињало се испочетка.

— Ови бацају паре немилице — говорио је самом себи Јели — а то значи да су им џепови пун, и нису у шкрипцу као ја, због тога што немају газду, чим се презнојавају овако задувани да би скакали по свом ђефу, као да им се зато надница плаћа!

Наполичар Кола се врати и рече, да пријатељ-Маки ништа не треба. Тада Јели окрете леђа и оде покуњен.

Марина кућа налазила се према Светом Анти, где се куће пењу уз брег, преко пута увале Канцирије, обрасле зеленим смоквама, са воденичним точковима који су се пенили у долини, на потоку; али Јели није имао одважности да оде на ту страну, сад кад га нису примили ни да чува свиње, и лутајући кроз гомилу која је налетала и гурала га безобзирно, учинило му се да је усамљен више него кад је био поред ждребаца на утринама Пасанитела, и долазило му је да се заплаче. Најзад сrete га на тргу наполичар Агрипино, који је шеткао горе доле опуштених руку, уживајући у вашару, и викну за њим:

— Хеј, Јели, хеј! — и поведе га кући.

Мара је била сва свечана, са великим минђушама које су јој се клатиле на образима, и стојала је на капији, прекрстивши на трбуху руке пуне прстења, чекајући сумрак да би отишла на ватромет.

— Гле — рече му Мара — и ти си дошао на Светонвањски вашар?

Јели се заиста није усуђивао да уђе, јер је био лоше обучен; али га наполичар Агрипино угура говорећи да се не виде први пут и да се зна да је дошао на вашар са газдиним ждрепцима. Госпа Лиана су му пуну чашу вина и хтедоше да пође са њима на ватромет, заједно са пријама и комшијама.

Кад дођоше на трг Јели зину од чуда; сав је био у ватреном мору, као кад се слама упали, услед безбројних ракета које су верници палили пред свецем, а он је у њима уживао са прилаза на Розарну, сав црн под сребрним небом. Верници су се комешали између пламенова као безброј ђавола, а међу њима налазила се чак и једна жена распасана, разбарушене косе, избуљених очију, која је такође палила ракете, а један поп са задигнутом мантијом, гологлав, изгледао је као верски лудак.

— Ено га тамо син наполичара Нериа, настојника Салоније, који је купио ракета за преко десет лира! — рече госпа Лиа, показујући на једног младића који је пролазио тргом носећи у свакој руци по две ракете, као свеће, тако да су га све жене гутале очима и довикивале му:

— Живео Свети Јован!

— Његов отац је богат и има преко двадесет грла стоке — додаде наполичар Агрипино.

Мара је поред тога била обавештена да је у ли-тији носио велику заставу и држао је право као стуб, тако беше снажан и леп младић.

Изгледало је као да син наполичара Нериа слуша тај разговор и да пали ракете за Мару, обилазећи око ње; тако да им се по избаченим ракетама придружио, и повео их на игранку, и у паноптикум, где се могао видети стари и нови свет, плаћајући, разуме се, све, чак и за Јелна, који је ишао за друштвом као пас без господара, да би гледао како син наполичара Нериа игра с Маром, која се вртела у круг и приљубљивала се као заљубљена голубица, подижући каћиперно један крај кецеље. Он, Нери, потскакивао је као ждребац, тако да је госпа Лиа плакала од радости, а наполичар Агрипино потврђивао главом да је ствар на добром путу.

Најзад, пошто се уморише, зађоше међу шетаче, вучени гомилом као усред матице, гледајући светле-

ће слике, на којима су отсецали главу Светом Јовану, да би се и Турци сажалили, а светац се копчао као сридаћ на кланици. У близини свирала је музика, под великим дрвеним раскошно осветљеним кровом, а на тргу гомила је била тако густа, да никад ни на један вашар толико хришћана није нагрнуло.

Мара је ишла испод руке са сином наполичара Нериа, као права госпођица, и говорила му је на уво, и смејала се као да јој је врло забавно. Јели се једва држао од умора, и поче да спава седећи на плочнику, док га не пробудише први пуцњи ватромета. У том тренутку Мара се још увек налазила поред сина наполичара Нериа, наслонивши се обема рукама на његово раме, и у светлости разнобојних пламенова изгледала је сад сасвим бела, сад сасвим црвена. Кад се разлете небом последњи снап ракета, син наполичара Нериа окрете се према њој, зелен у лицу, и пољуби је.

Јели ништа не рече, али у том тренутку целокупна свечаност у којој је уживао претвори му се у отров, и поче поново да мисли на све своје невоље, на које беше заборавио — и да је остао без господара, и да сад не зна шта да ради, ни где да иде, и да нема више ни хлеба, ни крова над главом — једном речн да је боље да се баци у провалију, као Звездан, кога су у то доба пси растрзали.

Међутим, свет око њега беше весео. Мара, враћајући се кући са другарицама каменитом путањом, потскакивала је и певала.

— Лаку ноћ! Лаку ноћ! — довикивале су другарице, одвајајући се успут.

Мара је одговарала као да пева, толико јој је задовољство трептало у гласу, а син наполичара Нериа изгледао је, као да му се заиста мозак завртео, и није хтео да је напусти, док су се наполичар Агрипино и госпа Лиа свађали отварајући капију.

Нико се није обзирао на Јелна, само га се наполичар Агрипино сети и рече му:

— А куда ћеш сада?

— Не знам — рече Јели.

— Дођи сутра код мене и помоћи ћу ти да наћеш запосљење. За ноћас врати се на трг и слушај музику; наћи ћеш места на којој клупи, а да спаваш под ведрим небом сигурно си навикао.

Још како је био навикао, али највише га је болело то, што му се Мара није никакo обраћала и што га је тако напустила на капији као просјака; то јој рече сутрадан, чим ју је за тренутак ухватио у кући насамо.

— Е, госпојнице Маро! Како заборављате пријатеље!

— Гле, ти си, Јели! — Рече Мара. — Не, нисам те заборавила. Али сам била тако уморна после ватромета!

— Да ли бар волите сина наполичара Нериа? — упита он, преврћући на све стране штап у рукама.

— Шта то причате! — одговорн осорно госпојница Мара. — Моја мајка тамо све чује.

Наполичар Агрипино нашао му је место пастира на Салонији, где беше настојник наполичар Нери; али пошто Јели није био вичан овчарском послу морао се задовољити врло малом платом.

Сад се бринуо о својим овцама, и како се прави сир, и урда, и сви остали овчји производи; али слушајући увече препричавања у авлији између других пастира и сељака, док су жене круниле боб за чорбу, кад би се повела реч о сину наполичара Нерна који је имао да се жени са Маром, ћерком наполичара Агрипина, Јели је ћутао, и није се усуђивао да рекне ни једну реч. Једном, кад му се пољак потсмехнуо, рекавши да Мара неће више да чује за њега, пошто су сви раније говорили да ће се они узети, Јели, пазећи на лонац у коме се кувало млеко, растварајући полако сириште, одговори:

— Сада се Мара пролепшала, те личи на праву госпођу.

Пошто је био стрпљив и марљив, убрзо је ушао у посао, боље од оних који су поред њега одрасли, и пошто је био навикао да живи са животињама, волео је своје овце као да их је сам родио, тако да зараза на Салонији није тако много харала, а стадо је било напредно, на велику радост наполичара Нерна, кад год би дошао на салаш, те се о новој години решио да наговори газду да повећа плату Јелну, и овај је сада добијао готово исто као кад беше чувар коња. И био је то добро утрошен новац, јер Јели није жалио да преваљује миље и миље да би нашао бољу испашу за своју стоку, а кад би се овце ојагњиле или би се разболеле, носио их је да се исхране из магарчићевих бисага, или је носио преко врата Јагањце који су му мекетали у лице, истуривши њушке из џака и сисајући му уши.

У току чувене међаве ноћу на Свету Луцију, снег је нападао четири педља високо у Мртвом Језеру и на Салонији, и, кад је свануло, свуд унаоколо миљама и миљама није се ништа видело осем снега. — Тај снег био би пропаст за наполичара Нерна, као што се десило многим другима у долини, да Јели није устао три или четири пута у току ноћи, да буди овце, те су јадне животиње стресале са себе снег, који их није затрпао као многе друге у суседним стадима. Тако рече наполичар Агрипино кад је дошао да погледа свој мали бобов сад на Салонији, а исто тако рече, да она прича о сину наполичара Нерна, који је требао да узме Мару, није нимало тачна, јер Мара сасвим друкчије мисли.

— Па говорило се да треба да се венчају о Божићу! — рече Јели.

— Измишљотина. Нико нема да се венчава! Сама препричавања пакосника, који се мешају у туђе послове — одговори наполичар Агрипино.

Међутим пољар, који је нешто више знао, јер је чуо на тргу одлазећи недељом у село, исприча напротив како ствар стоји, пошто је наполичар Агрипино отишао: неће се венчати, јер је син наполичара Нериа сазнао да је Мара наполичара Агрипина удесила са господичићем Алфонзом, који је знао Мару још из детињства, а наполичар Нери је рекао да његов син мора да буде поштован као и отац, а у кући није трпео никакве рогове осем рогове својих волова.

И Јели је био присутан, седећи у кругу са осталима за ручком, и баш је у том тренутку секао хлеб. Он ништа не рече, али тог дана изгуби вољу да једе.

Водећи овце на пашу мислио је поново на Мару, кад је била девојчица и кад су по цео дан проводили заједно, и ишли у Јачитанову увалу и на брежуљак код Крста, а она га је гледала узвијене браде док се он пењао да скида гнезда са врхова дрвећа; мислио је и на Алфонза, који му је долазио у посету из оближње виле, како су лежали потрбушке на трави, боцкајући трешчицом гнезда зриковаца. Свих тих ствари присећао се сатима и сатима, седећи на ивици јарка, обујмивши колена, и високог ораховог дрвећа у Тебидиу, и густих шумарака у долини, и брежуљака обраслих зеленом рујевином, и сивих маслина полеглих у долини као магла, и црвених кровова кућерине, и звонаре „која је личила на дршку сланика“ међу наранцама у башти.

Овде се пред њим протезало оголело, пусто поље, са пегاما опаљене траве, које се немо расплињавало у далекој оморини.

У пролеће, чим су бобове махуне сазреле, Мара дође на Салонију са оцем и мајком, са дечком и маргарчићем, да их оберу, и за два три дана, колико је берба трајала, отседоше на салашу. Јели је тако имао прилике да се сретне с девојком ујутро и уве-

че, и често су седели заједно на зидићу маслињака, причајући, док је дечак пребројавао овце.

— Чини ми се као да сам у Тебидиу — говорила је Мара — кад смо били мали и стојали на Ћу-пријници путељка.

И Јели се свега сећао, ма да није ништа говорио, јер је увек био разборит и ћутљив дечко.

После бербе, уочи поласка, Мара је дошла да се опрости с младићем, док је он правно сириште и био сав заузет скупљањем сурутке по каци.

— Дошла сам да се опростим — рече му она — пошто се сутра враћамо у Вицини.

— Како је родио боб?

— Лоше! Гусеница га је ове године свег појела.

— То је због недовољне кише — рече Јели. — Замисли да смо морали поклати и јагањце јер нису имали шта да једу; на целој Салонији трава није израсла више од три прста.

— Али то тебе слабо погађа. Плата ти увек иде, била година добра или лоша!

— Да, тако је — рече он. — Али ми је жао да те јадне животиње дам касапину у руке.

— Сећаш ли се кад си дошао о Светоивањском вашару и остао без газде?

— Да, сећам се.

— Мој отац те запослио овде, код наполичара Нерна.

— А зашто се ти ниси удала за сина наполичара Нерна?

— Зато што није била божја воља... Мој тата био је несрећан — настави мало доцније. — Како смо отишли у Маринео, све нам је пошло наопако. И боб, и башта, и оно мало винограда тамо горе. Затим је мој брат отишао у војску, а цркла нам је и једна мазга, која је вредела четрдесет унција.

— Знам — одговори Јели — доратаста мазга!

— Сада, кад смо изгубили имање, ко би ме узео?

Мара је говорећи чупкала један џбунић, спустивши главу на груди, оборених очију, док је лактом додиривала Јелијев лакат, као случајно. Али Јели, упиљивши поглед у велику зделу, није ништа одговарао. Тада она настави:

— У Тебидиу су говорили да ћемо се узети, сећаш ли се?

— Да — рече Јели, и прислони кацу на ивицу зделе. — Али ја сам сиромашан пастир и не могу да тражим ћерку једног наполичара, као што си ти.

Мара је мало поћутала, а затим рече:

— Ако ме ти волиш, што се мене тиче ја бих радо за тебе пошла.

— Заиста?

— Да, заиста.

— А шта ће рећи наполичар Агрипино?

— Мој отац каже да си сада научно занат, а ти инси као они који иду да троше своју плату, него од једног марјаша направиш два, и не једеш да би уштедео хлеб, и тако ћеш и ти успети да доћеш до својих сопствених оваца, и постаћеш богат.

— Ако је тако — закључи Јели — и ја ћу тебе радо узети.

— Тако! — рече му Мара, пошто се смрачило, док су овце ћутећи мало помало одлазиле. — Ако хоћеш сад ћу те пољубити, пошто ћемо бити муж и жена.

Јели је примио пољубац са блаженим миром, и не знајући шта да каже, додаде:

— Ја сам те увек волео, и кад си хтела да ме напустиш због сина наполичара Нериа... — Али није имао срца да јој помене оног другог.

— Зар не видиш? Били смо једно другом суђе-ни! — закључи Мара.

Наполичар Агрипино заиста пристаде, а госпа Лиа спреми на брзу руку нову кабаницу и пар сомотских панталона за зета. Мара је била лепа и

спежа као ружа; у оном белом огртачу личила је на ускршње јагњенце, а врат јој се белио под седефним ђерданом; тако да се Јели, идући поред ње улицом, држао укочено, сав обучен у чоју и сомот, и није се усуђивао ни да обрише нос марамицом од црвене свиле, да не би падао у очи; али суседи и сви они који су знали случај са господином Алфонзом смејали су му се у брк. Кад Мара рече да, и кад му је поп даде за жену учинивши крупни знак крста, Јели је одведе својој кући, и чинило му се да су му поклонили све Богородичино злато и сву земљу коју је очима видео.

— Сад кад смо муж и жена — рече јој, пошто стигоше кући, седајући преко пута ње и поставши сасвим мали — сада кад смо муж и жена, могу ти рећи, да нисам могао веровати да ћеш ти поћи за мене... кад си могла да се удаш за толике боље од мене... лепа као што јеси!...

Јадник није умео друго да каже, и није могао да се снађе од задовољства у новој кожи, гледајући Мару по кући, како сваку стварчицу намешта и опијава, као права домаћица. Није се тако могао решити да се одвоји од капије, да би се вратио на Салонију; кад освану понедељак, оклевао је вешајући о магарчињев самар бисаге, кабаницу и цираду за кишу.

— И ти би требало да дођеш на Салонију! — рече жени, која га је посматрала са прага. — Ти би требало да пођеш сад са мном.

Али жена прсну у смех и одговори му да она није рођена да чува овце и нема никаква посла на Салонији.

Заиста, Мара није била рођена да чува овце, и није била навикла на јануарски северац, кад се руке укоче на штапу, и чини се да нокти опадају, ни на плаховите пљускове, под којима вам вода пробија до костију, ни на загушљиву друмску прашину, кад

овце иду под жарким сунцем, ни на тврдо лежиште и плеснив хлеб, ни на дуге дане ћутања и усамљености, када се на ужареном пољу не види ништа, осем ретко кад, у даљини, који сељак опаљен сунцем, који пред собом ћутећи тера магарчића белим и бескрајним друмом. Јели је бар знао да је Мари гошло под пољавама, или да преде поред ватре, међу комшиницама, или се сунча на трему, кад се он враћао са паше уморан и жедан, или покисао на киши, или кад је ветар убацивао снег у кућерак и гасио пламен рујевине.

Сваког месеца Мара је ишла да наплати од гезде плату, и нису јој недостајала ни јаја у живинарнику, ни уље у уљаници, ни вино у флаши. Јели је пак долазио двапут месечно да је посети, а она га је дочекивала на трему, држећи се за стуб; затим, пошто би везао магарца у штали, и скинуо му самар, и ставио зоб у јасле, и одложно дрва у шупи у дворишту, доневши остало у кујну, Мара би му помогла да окачи кабаницу о клинац, и да скине мокре доколенице, поред огњишта, и сипала му је вино, док је чорба весело кључала, а она спремала сто, тиха и обазрива као права домаћица, док му је у исто време причала о свему и свачему, о квочки која је легла на јаја, о платну које је ткала, о телету које су хранили, не пропуштајући ни најмањи кућевни посао, тако да се Јели осећао као римски Папа.

Али у ноћи Свете Барбаре вратио се кући изненада, кад су сви фењери у улици били погашени, а варошки сат откуцавао пола ноћи. Права курјачка ноћ, јер му баш курјак беше ушао у кућу, док је он ишао по киши и ветру за љубав плате и за љубав газдине кобиле која се разболела, и био је хитно потребан поткивач.

Куцао је и лупао у капију, дозивајући Мару на сав глас, док га је вода засипала са олука, педећи се низ пете. Најзад жена дође да му отвори и поче

да га грди, готово као да је она лутала пољима по том невремену, тако промењена у лицу, да је он упита:

— Шта се десило? Шта ти је?

— То ми је, што си ме уплашио у ово доба! Зар је ово доба за хришћане? Сутра ћу бити болесна.

— Иди да легнеш, ватру ћу сам заложити.

— Не, треба да идем по дрва.

— Идем ја.

— Не, кажем ти!

Кад се Мара вратила са дрвима, Јели јој рече:

— Зашто си отворила дворишна врата? Зар није било више дрва у кући?

— Не, отишла сам по њих у шупу.

Дозволила је да је пољуби, држећи се врло хладно, и окрену главу у страну.

— Жена га пушта да кисне пред капијом, кад је голуб у кући — говорили су суседи.

Али Јели ништа није знао, пошто је био рогоња, а остали се нису трудили да му саопште, јер се то њега није ништа тицало, и натоварио је на врат жену са прошлошћу, пошто ју је син наполичара Нериа оставио на цедилу, сазнавши за случај са господином Алфонзом. Јели је напротив живео блажено и задовољно у срамоти, и гојио се као свиња, „пошто су рогови посни, али одржавају кућу мрсну“!

Најзад му дечак из стада то рече у лице, кад су се једном посвађали око резања сира:

— Сад кад вам је господин Алфонзо преузео жену, уображавате да сте његов шурак и погордили сте се као крунисани краљ са тим роговима на глави.

Настојник и пољар су очекивали да ће на те речи потећи крв; напротив, Јели није одговорио, готово као да се њега не тиче, са неким блесавим лицем, да су му рогови заиста добро пристајали.

Било је пред Ускрс и настојник је слао све људе са салаша на исповест, у нади да из страха пред Богом неће више поткрадати. И Јели је отишао, и излазећи из цркве потражио је дечка са којим се посвађао и обгрлио га око врата, рекавши му:

— Исповедник ми рече да ти опростим; али ја се не љутим на тебе због оних речи; и ако ти не будеш више дирао сир, ништа се не љутим за оно што си ми рекао у гневу.

Отада су га прозвали Златороги, и надимак му остаде, и њему и целој његовој породици, чак и пошто је рокове крвљу опрао.

И Мара је отишла на исповест, и враћала се из цркве сва скупљена у огртач, оборених очију, тако да је личила на Свету Марију Магдалену. Јели, који ју је намрштен чекао на трему, кад је виде такву, као да има Господа у себи, посматрао ју је пребледевши од главе до пете, као да је види први пут, или да су му подметнули другу, уместо његове Маре, и није се усуђивао ни да подигне на њу поглед, док је простирала стоњак и постављала зделе, прибрана и уредна, као и обично.

Затим, размисливши мало, упита је хладно:

— Је ли истина да си удесила са господином Алфонзом?

Мара га погледа у лице својим лепим бистрим очима и прекрсти се.

— Зашто хоћете да згрешим на данашњи дан!
— узвикну.

— Не! Још нећу да верујем!... Јер сам са господином Алфонзом био стално заједно, док смо били деца, и није ниједан дан пропустио да не дође у Тебиди, баш као два брата!... Затим, он је богат, има новаца на лопате, и кад би хтео жену могао би да се ожени јер му не би недостајала ни роба, ни хлебац.

Мара је напротив падала у ватру и поче да га грди опako, тако да он није више подизао нос са тањира.

Најзад, да им сва та благодет божја не би пресела, Мара промени разговор и упита га, да ли је помишљао на окопавање оно мало лана, који су посејали међу боб.

— Да — одговори Јели — и лан ће добро родити.

— Ако то буде — рече Мара — сашићу ти ове зиме две нове топле кошуље.

Једном речи, није схватао шта то значи рогоња, и није знао шта је то љубомора; свака новина тешко му је улазила у главу, а ова му је пак изгледала тако крупна, да се управо ђаволски мучила да би ушла, нарочито кад би видео пред собом своју Мару, тако лепу, и белу, и уредну, коју је он сам хтео, и коју је тако много волео, и на коју је тако дуго мислио, толике године, још као дечак, тако да једног дана кад му рекоше како она хоће да се уда за другог, није више имао срца да једе ни да пије цео дан.

А и кад би помислио на господина Алфонза, није могао претпоставити такво неваљалство. Чинило му се да га још гледа са оним добрим очима и насмејаним усташцима којима му је доносио слаткише и бели хлеб у Тебидну, пре толико времена. Такво недело! И откад га није видео, јер је он био један бедни пастир и проводно је целу годину у пољу, увек му је такав у срцу остао.

Али први пут кад, на своју несрећу, поново виде господина Алфонза као одраслог човека, Јели осети неки ударац у стомак. Како је порастао и пролепшао се! Са оним златним ланцем преко прсника, и сомотским капутом, и светлом брадом, која је такође изгледала златна. Није се био нимало погордио, тако да га је потапшао по рамену, поздравља-

јући га по имену. Беше дошао са газдом салаша, заједно са друштвом пријатеља, на пољски излет за време стриже оваца; а беше неочекивано дошла и Мара, под изговором да је у другом стању и да се зажелела свеже урде.

Беше леп топао дан на жутим пољима, са процветалим цбуњем и дугим зеленим низовима лозе у виноградима. Овце су скакутале и мекетале од задовољства, осећајући како им скидају сву ту вуну, а у кујни жене су ложиле велику ватру да би скувале све оно јело које је газда донео за ручак. Господа су у међувремену легла у сенку, под рогаџама, свирајући у добошчиће и гајде, а они који су хтели играли су са женама са салаша.

Јели, стрижући овце, осећао је како га нешто боде унутра, не знајући зашто, као неки трн, неки забијени клинац, једне танке маказе које га сецкају унутра ситно ситно, горе од отрова. Газда је наредио да се закољу два јарета, и једногодишње бравче, и петлови, и један ћуран. Једном речи хтео је да буде на великој нози, не штедећи, да би се почастіо са пријатељима, и док су све те животиње вриштале од бола, а јарићи дречали под ножевима, Јели је осећао да му дрхте колена и с времена на време учинило би му се да вуна коју стриже и трава по којој су овце скакутале букте крвљу.

— Не иди! — рече он Мари, кад ју је господин Алфонзо позвао да игра са осталима. — Не иди, Маро!

— Зашто?

— Нећу да ти идеш. Не иди!

— Зар не чујеш да ме зову?

Он не рече ништа више, згрчивши лице као зла коб, нагнут над овце које је стригао. Мара слегну раменима, и оде да игра. Она је била румена и весела, очију црних, које су личиле на две звезде, и смејала се показујући беле зубе, а све злато које је

имала на себи клатило се и блистало на образима и на грудима, да је изгледала као права Богородица.

Јели изненада устаде, са дугачким маказама у шаци, тако блед у лицу, тако блед као што је једном био његов отац, чувар крава, кад се тресао у грозници поред ватре, у кућерку. Погледа господина Алфонза, са лепом гргуравом брадицом, са сомотским капутом и златним ланчићем преко прсника, који је узео Мару за руку позивајући је на игру; виде како је испружио руку, готово да је привине на груди, док је она то дозвољавала — тада, Господе опростите му, паде му мрак на очи и пререза му гушу једним ударцем, баш као јарету.

Доцније, кад су га водили у суд, везана, утучена, пошто се није усудио да пружи ни најмањи отпор:

— Шта! — говорио је — Зар нисам смео ни да га убијем?... А отео ми је Мару!...

Крај

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Ђовани Верга сматран је у Италији за највећег писца после Манцонија. Његова два најчувенија романа „Мајстор Безуалдо“ и „Породица Малавоља“, преведена до сада на језике свих културнијих народа, стављају се, поред бесмртних Манцонијевих „Вереника“, на прво место у италијанској новијој књижевности. Поред тога врло је цењен и његов роман „Јеленин муж“.

Верга је Сицилијанац, рођен у Катанији 1840 године, где је и умро 1922 године. Ма да је иначе већи део свог зрелог живота, у јеку књижевног стварања, провео далеко од свог родног краја, највише у Фиренци и Милану, први утисци које је понес из својих младих дана на Сицилији дали су печат целокупној његовој књижевној делатности. У почетку његова књижевност имала је локалну боју и субјективност. Писац је описивао Сицилију онакву какву је као дете осетио и кроз самог себе гледао. Удаљивши се од тога, снага његовог пера је слабила. Али, вративши се опет Сицилији и удруживши своје утиске из младости са зрелим реализмом дубљег посматрања, Верга је кроз скучени живот и људе своје Сицилије створио велика ремек-дела од општечовечанског значаја, каква су баш „Мајстор Безуалдо“ и „Породица Малавоља“.

Верга је већ као двадесетогодишњи младић написао свој први роман „Угљенари с брда“. С њим није стекао славу и остао је готово незапажен.

Доцније је прешао на новелу. Те новеле, којих је написао велики број, скренуле су пажњу на писца и све су више запажане, како због особеног сицилијанског амбијента који су описивале, тако и због своје све веће књижевне вредности. Последња потпуна збирка његових сакупљених новела издата је прошле године у Милану.

Верга у њима открива један нови свет, још примитивног менталитета, али дубоких традиција и ви-соког, ма да свог особеног морала.

Сицилијанце, најјужније јужњаке Италије, ми замишљамо као људе пуне темперамента и страсти. У први мах они нам се тако и претстављају. Али, на пример, у „Кавалерији рустикани“ (задржавамо тај наслов како за саму новелу тако и за целу књижицу, јер је он задржан у целом свету као наслов дивне познате Маскаџијеве опере, компоноване по Верги-ној новели), видимо да у трагедији много мању улогу игра осећај љубави и љубоморе, а много већу осе-ћај окаљане части, породице и куће, који Алфио крвљу пере, а исто тако и Туриду не излази на мегдан толико из љубави према Лоли, колико из осећања части и витештва.

Исти је случај у другој новели ове збирке „Па-стир Јели“, у којој Јели убија супарника, ма да ни-када није имао осећај љубоморе. Убија га зато што отима његову Мару, а тиме руши његову кућу, ње-гову породицу.

Сваки Вергин јунак је само део породице, и драме и трагедије његових јунака су у ствари дра-ме и трагедије породица, што је дошло до најјачег израза у његовим прослављеним делима „Мајстор Безуалдо“ и „Породица Малавоља“.

Трећа новела у овој збирци „Неда“ сматра се карактеристичном за пишчеву прекретницу између субјективности и широког објективног посматрања живота, и поред сентименталности којој се на ма-хове предаје.

А. Б. Х.

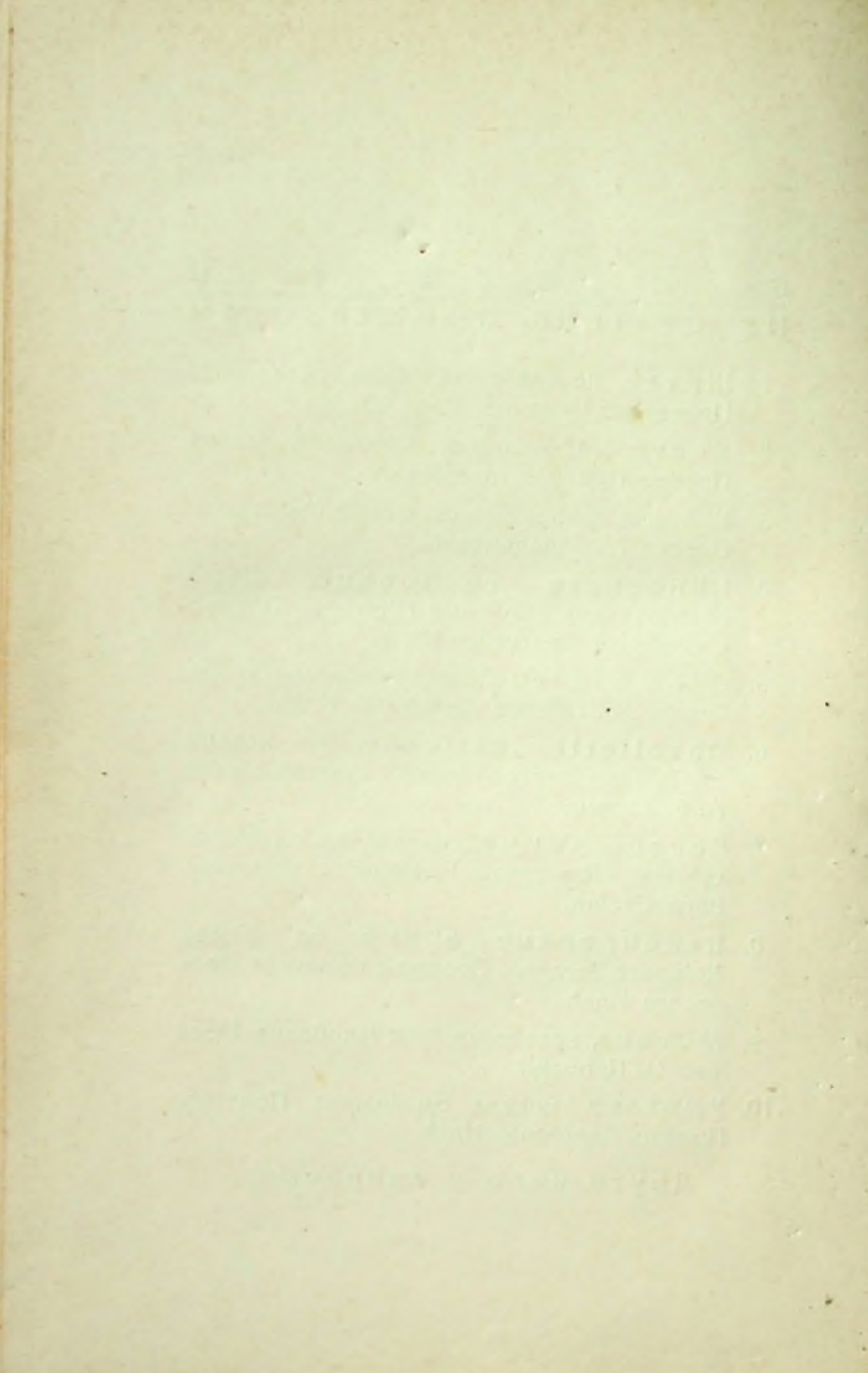
С А Д Р Ж А Ј

Cavalleria rusticana	5
Неда	13
Пастир Јели	39
Белешка о писцу	75

Б И С Е Р И
ИЗ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

1. **Жртва**, новела од Рудолфа Г. Биндинга. Превела с немачког Вера Стојић.
2. **Хелга**, приповетка од Селме Лагерлеф. Превео Предраг Милојевић.
3. **Жетва**, приповетка од Стијна Стревелса. Превео М. Младеновић.
4. **Непозната госпођица**. Десет анегдота од Вилхелма Шефера. Превео с немачког Драгослав Илић.
5. **Кућа слепаца**, приповетка од Гунара Гунарсона. Превео Драгослав Илић.
6. **Cavalleria rusticana**, три новеле од Ђовани Верге. Превео с италијанског А. Б. Херенда.
7. **Весело момче**, приповетка од Бјерн-стерне Бјернсона. Превела с немачког Вера Стојић.
8. **Календарске приче** од Карла Хајнриха Вагерла. Превео с немачког Драгослав Илић.
9. **Могенс**, новела од Ј. П. Јакобзена. Превео Ц. Поповић.
10. **Уметник**, новела од Јозефа Понтена. Превео Драгослав Илић.

Друго коло у припреми

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДО ПЕ ДОМАНОВИЋ"

30 CP 821.131.1

ВЕРГА Ђ.

Cavalleria rusticana

ДЕСКОВАЦ

000015369

COBISS 0